

ડાન્સર મીસ મોડ ઓલન ✿ બદનક્ષી કેસ.

પ્રકાશક-સત્ય પ્રકાશક કાર્યાલય.
૪૫, સી. પી. ટેન્ક રોડ, મુંબઈ ૪.

કિંમત આઠ આના.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૪૩૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડાન્સર મીસ મોડ એલન
જાદનડી કેસ.

વિષય રૂર : ૪૭ ૨૧ ૭ એલન

ડાન્સર મીસ મોડ એલન બદનશી કેસ.

[ઈંગ્લાંડની કોર્ટમાં સને ૧૯૧૮ માં ચાલેલ,]

પ્રકાશક:—

સત્ય પ્રકાશક કાર્યાલય,
૫૭, સી. પી. ટેક રોડ, મુંબઈ, ૪.

આવૃત્તિ ૧ લી.]

પ્રત ૨,૦૦૦

મિત્ર આપક આના.

વિધાપાઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગાંધી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ મુદ્રિત ૧૯૭૮

૧૯૭૮

ડાન્સર મીસ મોડ એલનનાં બંદનક્ષીને લગતો સને
૧૯૧૮ માં લાંડનની કોર્ટમાં ચાલેલો આ કેસ જ્યારે ત્યાં
ચાલતો હતો ત્યારે તેણે બારે ચક્રચાર ઉભી કરેલી અને લગભગ
દુનિયાના સર્વ માણસોનું તે તરફ લક્ષ ખેંચાયેલું.

એક સુમિત્રની ખાસ સુચનાથી આ કેસની વિગતો આજે
૧૦ વર્સ પછી લંબાણ માથાકુટ અને પૈસાનો ભોગ આપી
મેળવેલી તે આજે વાંચનારાઓના કરકમળમાં રજુ કરી
શક્યો છું.

વાંચનારાઓને તેમાંથી કાંઈક શીખવા સમજવાનું મળશે.
તો હું મને કૃતાર્થ માનીશ.

તારીખ,
૨૫-૧-૨૯.

સેવક,

માણુભવન કે. દશાઈ,

માલેક:—સત્ય પ્રકાશ કાર્યાલય,

૪૭, સી. પી. ઠેંક રોડ,

મુંબઈ, નં. ૪.

ડાન્સર મીસ મોડ એલન

બદનક્ષી કેસ.

૧૯૧૮ના એપ્રિલની તા. ૬ઠી ને શનીવારે લંડનની એ સ્ટ્રીટ પોલીસ કોર્ટ પ્રેક્ષકોથી ચીકાર લસઈ ગઈ હતી. પાર્લામેન્ટના એક સભાસદ અને “વીજીલન્ટ” પત્રના માલિક મી. બીલીમ પેમ્બરટન સામે ઇંગ્લાંડની પ્રખ્યાત નૃત્તિકા મીસ મોડ એલન અને નાટકકાર મી. જી. ટી. ટ્રેનની બદનક્ષી કરવાનો આરોપ મુકવામાં આવ્યો હતો.

ન્યાયાસન ઉપર સર જોહન ડીકીનસન ખીસજેલા હતા. ફરીયાદ પક્ષ તરફથી મી. ટ્રાવર્સ હેફેઝ અને મી. જી. પી. વલેરા હાજર થયા હતા, જ્યારે મી. બીલીમટન પાતે પોતાનો અચાવ કરતો હતો.

મી. ટ્રાવર્સ હેફેઝે ફરીયાદ પક્ષને કેસ રજુ કરતાં જણાવ્યું કે મી. ટ્રેન આજે ઘણાં વર્ષોથી સ્વતંત્ર રંગભૂમિ ઉપર નાટકો રજુ કરે છે. તેમનો ઇરાદો મુળ દેવ્ય ભાષામાં લખાયેલો અને અંગ્રેજી ભાષામાં અનુવાદ કરાયેલો “સેલોમ” નામનો નાટક રજવવાનો હતો. મીસ મોડ એલન તેમાં “સેલોમ” નો ભાગ ભજવવાની હતી. એટલું જ નહીં રાખવું જોઈએ કે આજથી ૬૨ વર્ષ ઉપર રાજમહેલ થીએટરમાં “સેલોમના ઇર્શન” એ નામના નૃત્યમાં મીસ મોડ એલને એટલામાં મોટી ફતેહ મેળવી હતી.

ગઈ તા. પમી કે ફઠી માર્ચને રાજ “વીજીલન્ટ” પત્રમાં આવેલી ટીકા તરફ મી. ટ્રેનનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું અને તેમણે મીસ મોડ એલનનું તે તરફ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું એ પત્ર ૧૯૧૬ માં “ઇમ્પીરીઆલીસ્ટ” ના નામથી શરૂ થયું હતું. મી. ખીલીંગટન તેના માસીક અને પ્રકાશક છે.

જવાબદારીનો એકરાર.

અત્રે મી. ખીલીંગટને જણાવ્યું કે આરોપને લગતા ફકરા સંબંધી સઘળી જવાબદારી મારી છે.

ભયંકર બદનક્ષી.

મી. હંફ્રેએ આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે એ ફકરાનું મથાળું મોટા અને વાપરી શકાય તેટલા ગંદામાં ગંદા શબ્દોમાં કરવામાં આવ્યું હતું. ફકરો વાંચ્યા વિના એ મથાળા ઉપરથીજ એ ફકરાનો ભાવાર્થ સમજી શકાય છે. એના કરતાં વધારે ભયંકર બદનક્ષી કાંઈ ન હોઈ શકે.

દુરાચારનો મોઢમ ઉલ્લેખ.

એ ફકરાનો ભાવાર્થ એવો છે કે એ નનામા દુરાચાર અને સ્વતંત્ર રંગભૂમિપરના નાટકો વચ્ચે કંઈક સંબંધ છે. એ ફકરાના તે પછીના નીચે ૧ શબ્દો, ઉપરની વાનને ટેકો આપે છે. તે શબ્દો આ પ્રમાણે છે:—“જો સ્કોટલેન્ડ યાર્ડ” (છુપી પોલીસ) આ સભાસદોની યાદી જસ કરે તો મને શંકા નથી કે ‘પહેલાં ૪૭,૦૦૦’માંના કેટલાયના નામો મળી આવશે.” જ્યારે ના. જજની ચેમ્બરમાં અરજી કરવામાં આવી

ત્યારે એ ૪૭૦૦૦ વિષે મી. ટ્રેન કે મીસ મોડ એલન કાંઈ પણ ખુલાસો કરી શક્યા નહોતા, પરંતુ હવે ખુલાસો મળી આવ્યો છે.

આખી અંગ્રેજ પ્રજાની બદનક્ષી.

તા. ૨૬મી જાન્યુઆરીના અંકમાં-કે જે વળતે પત્રનું નામ ‘ હમ્પીરીઆલીટ ’ હતું-કેટલોક ખુલાસો કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેમાં મીસ મોડ એલન કે મી. ટ્રેનની બદનક્ષી કરવામાં આવી નહોતી પરંતુ આખી પ્રજાની બદનક્ષી કરવામાં આવી હતી અને મોટામાં મોટા માણસો પણ તે બદનક્ષીમાંથી બાદ નહોતા. લેખની શરૂઆતમાંજ લાંચ રૂશ્વત, દમદારીથી નાણાં કઢાવવા, ભ્રષ્ટાચાર બહાર પડવાને લય વિગેરે વાતોનો ઉલ્લેખ કરીને આગળ લખવામાં આવ્યું છે કે, “એવા કેટલાંક કારણો મોબુદ છે કે જે ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે જર્મનો, તેમની હંમેશની બાહોશી મુજબ બહુ સસ્તાં અને અકસીર સાધનોનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે.”

વ્યભિચારનો ફેલાવો.

આગળ વધતાં એ લેખમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે; “ચોક્કસ જર્મન રાજકુમારના કબજામાં જર્મન જાસુસોએ પુરી પાડેલી માહિતીથી જરૂર એક ખાનગી પુસ્તક છે એ જાસુસો આખા દેશમાં પથરાઈ ગયા છે. છેલ્લા વીસ વર્ષથી તેઓ પોતાની બાળ પથરી રહ્યા છે અને દેશમાં એવો લય-કર વ્યભિચાર ફેલાવી રહ્યા છે કે એવા દુરાચારની કલ્પના

જર્મન લેખમાંજ આવી શકે અને જર્મનોજ તેનો અમલ કરી શકે.”

૪૭ હજાર નામો.

વળી લેખમાં એવું પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે લેખકને એ પુસ્તક અથવા તો એ પુસ્તકમાંની માહિતીની રૂપરેખા પુરી પાડવામાં આવી છે. પછી લેખક આગળ વધે છે કે; “જર્મન જસુસોએ પોતાના હવાલમાં જણાવેલા નામોથી એક હજાર કરતાં વધારે પાના ભરેલાં છે. તેમાં ૪૭ હજાર અંગ્રેજ સ્ત્રી પુરૂષોના નામો છે.”

જર્મન જસુસી.

આ ઉપરાંત એ લેખમાં એવી પણ સુચના છે કે બ્રિટીશ સરકારની છુપામાં છુપી હકિકતો પણ જર્મન જસુસોની જાણમાં છે અને જર્મન જસુસોના વેષમાં નૈકા સૈન્ય સુધ્ધાંની ખાનગી માહિતીઓ મેળવી શકે છે. તે પછી લેખક ઉમેરે છે કે; “૪૭ હજાર અંગ્રેજ સ્ત્રી પુરૂષો ભયના માર્યા દુશ્મનોના કબજામાં છે એ વિચારજ એવો છે કે જેને માટે પવિત્ર વ્યક્તિઓએ લડત ચલાવવી ઘટે છે.”

દુરાચારમાં ફસાએલા ૪૭ હજાર માણસો.

લેખક વાંચનારાઓના મનમાં એમ પણ ઠસાવવા માગે છે કે એ ૪૭ હજાર માણસો એવા ખરાબ દુરાચારમાં ફસાએલા છે કે જે દુરાચાર લેખકના શબ્દોમાં કહીએ તો, તદ્દન નાબુદ થયો છે એવી સારા માણસોની માન્યતા છે. વળી એમ પણ

મુચવવામાં આગ્યું છે કે જો પોલીસ 'સ્વતંત્ર રંગભૂમિ'ના સભ્યોની યાદી જપ્ત કરે તો એ ચોક્કસ દુરાચારોમાં ફસાયેલા કેટલાય હજાર માણસોના નામો મળી આવશે.

મી. હુકેએ ઉપર પ્રમાણે મુકદ્દમો રજૂ કર્યા બાદ મીસ મોડ એલને પોતાના ધંધાદારી જીવન વિષે ટુંક ઉલ્લેખ કરી ને જણાવ્યું કે મી. ગ્રેને મને સ્વતંત્ર રંગભૂમિ તરફથી ભજવાતા "સેલોમ" નામના નાટકમાં ઉતરવા સુચના કરી હતી અને 'વીજલન્ટ' માં આવેલા ફકરા તરફ પણ તેણેજ માફ ધ્યાન ખેંચ્યું હતું. એ ફકરો વાંચ્યા પછી મને લાગ્યું કે એમાં મારા વિષેજ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો.

મી. હુકે—તમે માને છે કે એ પ્રકારમાં તમારી બદનકી કરવામાં આવી છે ?

મીસ મોડ એલન—જરૂર. એ પત્રની અગાઉની નકલો વાંચ્યા પહેલાં તો તેમાં ઉલ્લેખ કરેલા 'પહેલા ૪૭ હજાર' વિષે મને કાંઈ સમજણ પણ પડી નહોતી.

બાદ મી. હુકેએ જણાવ્યું કે બદનકી સમગ્રી અથવા તો તેમાં જણાવેલા ફકરા સમગ્રી મીસ મોડ એલનની સમજણ કેવી છે એ વિષે હું તેમને કાંઈ પુછવા માગતો નથી અને કાંઈ શંકા ભરી બાંખત હોય તે સિવાય પુછવાની કશી જરૂર પણ નથી મી. ખીલીંગટને પણ મીસ મોડ એલનને બિનયુવક જણાવ્યું કે "મીસ એલન, મારે પણ તમને કાંઈ પ્રશ્નો પુછવા નથી."

બીજા દેશોમાં અંગ્રેજી નાટકનો પ્રચાર.

બાદ બીજા ફરીઆદી મી. ગ્રેને પણ પોતાની કેફીયત રજુ કરતાં જણાવ્યું કે “સ્વતંત્ર રંગભૂમિ” એ કાંઈ નાટક શાળાનું મકાન નથી પરંતુ કાલ્પનિક નામ છે. મી. બીલીંગ-ટનના લેખમાં એ સંસ્થાના અલીક તરીકે મારી પણ બદનક્ષી કરવામાં આવી છે એમ હું માનું છું.

મી. બીલીંગ—તટસ્થ દેશમાં અંગ્રેજી નાટકોનો પ્રચાર કરવાના કામમાં તમે અધિકારી હોદ્દા પર નીમાયેલા છો. ?

મી. ગ્રેન—જી, હા.

સ—તો એ દેશોમાં તમે ‘સેલોમ’ નાટક પણ ભજવવા ધરેલો છો કે ?

જ—જી હા

સ—તો પછી કાં ન ભજવ્યું ?

જ—એટલાં નાણાં નહોતાં. નાટક એક ઉત્તમ કૃતિ છે. અંગ્રેજી ભાષામાં એ સુંદરમાં સુંદર ગદ્ય છે દરેક સુધરેલા દેશમાં તેને આવકાર અને ઉત્તેજન મળે છે. જે જે દેશોમાં હું એ નાટક ભજવવા ધારું છું, ત્યાં પ્રબલો લગભગ ત્રીજો ભાગ તો એ નાટક બરાબર સમજી શકે છે.

સ—તો પછી ઇંગ્લાન્ડમાં એ નાટક ખાનગીમાં કેમ ભજવવામાં આવે છે ?

—કારણ કે ઇંગ્લાન્ડમાં તેને માટે પરવાનો મળતો નથી.

ઈંગ્લાન્ડના સત્તાવાળાઓ કેળવાયેલા નથી.

સ—તો શું ઈંગ્લાન્ડના સત્તાવાળાઓ એ ઉત્તમ કૃતિ સમજવા જેટલા કેળવાયેલા નથી ?

જ--હું કાંઈ અભિપ્રાય દર્શાવવા માગતો નથી.

પછી મી. બીલીંગે બીજી જાતના સવાલો પૂછવા માંડ્યા.

જર્મન ચાંદ.

સ—તમે જર્મન ચાંદ ધરાવો છો ?

જ--હું ધરાવતો હતો ૧૯૦૭ માં સર હર્બર્ટ ટ્રીએ બરલીનની મુલાકાત લીધી ત્યારે મને જર્મન બાદશાહી ચાંદ મળ્યો હતો.

સ—એ ચાંદ રદ કરવા તમે શું પગલાં લીધાં છે ?

જ--મને ત્યારે તે હું પાછો મોકલવા માગું છું.

મી. બીલીંગ—તમે ધારો તો તે આજે ટપાલમાં રક્ષના કરી શકો છો. એ કામ તદ્દન સહેલું છે.

સ—મીસ મોડ એલન જર્મન સાથે સબંધ ધરાવે છે ?

જ--તે કાંઈ મારી જાણમાં નથી

મી. હંફ્રેએ વાંધો ઉઠાવ્યો કે આ અને આવા પ્રકારના સવાલો મીસ મોડ એલનને પુછવા બેઠતા હતા. એજીસ્ટ્રેટ એ વાંધો કબુલ રાખ્યો.

પરદેશમાં પ્રચાર માટે સરકારની મદદ.

મી. બીલીંગ—અંગ્રેજી નાટકોનો પરદેશમાં પ્રચાર કરવા માટે સરકાર તરફથી તમને કાંઈ મદદ મળે છે ?

જ—જરૂર. મદદ મળે છે, પરંતુ પગાર મળતો નથી. સરકારે તો મને પગાર આપવા કહ્યું હતું, પરંતુ મેં તે સ્વીકાર્યો નહિં.

સ—પરંતુ તેમાં ખોટ જાય તો કેણુ બરે ?

જ—એ તો પ્રચાર કાર્યની ચેજના છે.

અત્રે મી. બીલીંગે ટકોર કરી કે આ દેશમાં પ્રચાર કરવાનું પણ મને તો મળતું નથી, ત્યારે મી. એને સામે જવાબ આપ્યો કે તમને મદદ જોઈતી હોય તો તમે પણ મારા ઉપરી અધિકારીઓને અરજી કરો. હું તો તેમના હાથ નીચેનો માણસ છું. હું જે કાંઈ કરું છું, તેનો બોર્ડ બીવરશુક ને હિસાબ આપું છું.

બાદ નાટકના રચનાર અને રજુ કરનાર વિષે વધુ સવાલ જવાબ થયા બાદ મુકદ્દમે બીજા શનીવાર પર મુલતવી રહ્યો હતો.

બીજા શનીવારે મુકદ્દમાની તપાસ આગળ ચાલતાં મી. બીલીંગે મી. એનની ઉલટ પાલટ તપાસ આગળ ચલાવી અને પૂછ્યું કે બ્રિટીશ નાટકોનો પરદેશમાં પ્રચાર કરવા માટે તમને બોર્ડ બીવરશુક તરફથી મદદ મળી હતી એ વાત તમે કબુલ કરો છો ? મી. એને આગલે શનિવારે એ પ્રમાણે કહેલી વાતનો આજે ઇનકાર કર્યો અને જણાવ્યું કે મેં સરકાર તરફથી આવેલો પગાર પાછો વાળ્યો હતો, એમ નહોતું કહ્યું, પરંતુ તે સ્વીકારવાની પહેલેથીજ ના ખાડી હતી, એમ કહ્યું હતું.

સ—તમે કહ્યું હતું કે જો પુરતા નાણાં હોય તો તમે આ નાટક પરદેશમાં ભજવવા માગો છો. તમે શું એમ માનો છો કે ઓસ્કાર વાઈલ્ડનું આ કથાજનક અંત-વાળું નાટક પરદેશમાં ભજવવાથી પરદેશી પ્રજાઓનો ખ્રિદીશ પ્રજાની જાતિ અને કળા માટે ઉચ્ચ મત બંધાયે?

જ—જરૂર એમ બન્યું છે.

આ જવાબથી અદાલતમાં બેઠેલી સ્ત્રીઓ હસી પડી હતી.

દુરાચારનો ફેલાવો.

મી. ખીલીંગે ખીજ કેટલાક સવાલો પૂછવા માંડતા મેજ-સ્ટ્રેટે ટીકા કરી કે મી. એન કબુલ કરે છે કે તેમને એ નાટક પસંદ છે મી ખીલીંગે જણાવ્યું કે મારો બચાવ એ છે કે આવા પરવાના વગરના નાટકો ભજવીને મી. એન નૈતિક દુરાચારનો ફેલાવો કરે છે.

સ—તમારા નાટક વિષે એવી ટીકા કરવામાં આવી છે કે ‘કોઈક નૈતિક રોગીઓ સિવાય એ નાટકમાંના દુરાચારમાં ફસેલા પાત્રો જેવી પોતાની સ્થિતિ કોણ સ્વીકારશે’ આ ટીકાને તમે મળતા થાઓ છો?

જ—મારે કહેવું જોઈએ કે એ બધી ટીકાઓ કેવળ ધર્તીંગ છે. જ્યારે મી ખીલીંગે મી એનનું ધ્યાન ખેંચ્યું કે એ ટીકા તે ક્લિસના ‘મોરનીંગ પોસ્ટ’ પત્રમાં આવી છે, ત્યારે તો આખી કોર્ટ હસી પડી.

સ—જેઓ પવિત્ર જીવન ગાળતા હોય અને પવિત્ર જીવન ગાળવા ચાહતા હોય તેમણે આવા નાટકો જોવા જોઈએ એમ તમે કહેવા માંગો છો ?

જ—આ નાટક પવિત્ર છે અને પવિત્ર માણસો માટેજ છે. વળી મેં તો કળાની પણ સેવા કરવા માટે આ નાટક રજૂ કર્યું છે. તમે (મી. ખીલીંગે) જે ફકરાઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે ફકરાઓમાં પણ યુવાવસ્થામાં આવતી છોકરીઓને થતી લાગણીઓનું કળામય વર્ણન છે.

વ્યભિચારના સવાલો પુછવાની ના.

આ પછી મી. ખીલીંગે વધુ ફકરાઓ ટાંકીને બતાવવા માગ્યું કે એ ફકરાઓ નૈતિક દુરાચાર દેલાવે છે, ત્યારે મેજસ્ટ્રેટે જણાવ્યું કે “મારા પોતાના તેમજ અદાલતમાં હાજર રહેલાઓના સ્વમાનની ખાતર આવા વ્યભિચારના સવાલો હું સાંભળવા નથી માંગતો.”

આટલી તપાસ પછી મેજસ્ટ્રેટ સર જોહન ડીકીનસને જણાવ્યું કે સમન્સમાં જણાવેલા બિલ્સ બદનક્ષીના અને નામોશીબર્યા બદનક્ષીના આરોપો માટે મી. ખીલીંગેને હું ફોજદારી તપાસ માટે કમીટ કરું છું.

સ્વર્ગસ્થ ઓસ્કાર વાઇલ્ડના “સેલોમ” નામના નાટક ભજવવા વિષે અને તેમાં મીસ મોડ એલને ભજવેલા ભાગ વિષે કરવામાં આવેલી ટીકાવાળો ફકરો બદનક્ષીભર્યો છે કેમકે ફરીયાદ પક્ષના જણાવવા મુજબ તેમાં એવું સુચન છે કે એ નાટક રજૂ કરવા સાથે એમાં જણાવેલા નનામા દુરાચારનો સંબંધ છે.

મી. બીલીંગ્ટનું સ્ટેટમેન્ટ.

મી. બીલીંગ્ટને કમીટ કર્યા પછી સ્ટેટમેન્ટ કરતાં તેણે જણાવ્યું કે મેં મીસ મોડ એલન કે મી ગ્રેન-એ બેમાંથી કોઈની બદનક્ષી કરી નથી. હું અહિં બહાર પુરુષ તરીકે અથવા તો પાર્લામેન્ટના સભ્ય તરીકે હાજર થયો નથી, પરંતુ બહાર જીવનની પવિત્રતા બાળવવાની લડત ચલાવવા માટે સ્થપાયેલા મંડળના પ્રમુખ તરીકે હાજર થયો છું. તે મંડળના પ્રમુખ કે સભ્યોને ગમે તેટલું સહન કરવું પડશે તોપણ એ લડત તો ચાલુ રહેવાની. આ અદાલતમાં રબ્બ થઈ છે એટલીજ નહિં પરંતુ આપણા દેશના બધા માટે બીજી જે હકીકતો રજુ કરવાનો છું તે બધી હકીકતો બહાર પાડવાની મને જે તક મળી છે તેને હું ખરેખર વધાવી લઉં છું.

મી. બીલીંગ્ટને ફ્રાંજદારી તપાસ માટે કમીટ કર્યા બાદ તેને ૫૦૦ પાઉંડના બમીન ઉપર છોડવામાં આવ્યો હતો.

ફ્રાંજદારી.

મી. બીલીંગ્ટને ફ્રાંજદારી તપાસ માટે કમીટ કર્યા પછી બે અઠવાડીયા બાદ એ તપાસ જસ્ટીસ ડારલીંગ સમક્ષ શરૂ થઈ હતી.

તપાસની શરૂઆત બહુજ ચોંકાવનારા પ્રશ્નોથી શરૂ થઈ હતી. એક ચળકતા લીલા પુઠાની ચોપડીમાં મીસ મોડ એલનને લગતો એક છુપો લેહ સમાયેલો હતો. મી. બીલીંગ્ટને તે ચોપડી મીસ મોડ એલનને આપીને પુછ્યું કે, “એ પુસ્તકમાંની છબીઓમાંની એક છબી તમાસ બાઈની છે કે ?

આ પ્રશ્નથી મીસ એલન ચમકી ઉઠી હતી પરંતુ તેણે પોતાના ચહેરા ઉપર ગભરાટની છાયા દેખાવા દીધા વિના ના. જજ તરફ ફરીને જવાબ આપ્યો કે, “ આ પ્રશ્ન અસ્થાને છે.” આથી એ મુદ્દા પર મી. બીલીંગ, વકીલો અને ના. જજ વચ્ચે ગરમાગરમ ચર્ચા ચાલી અને ચર્ચા દરમિયાન પેલું લીલું પુસ્તક એક પછી એક સૌના હાથમાં ફરી વળ્યું.

ના જજે મી બીલીંગને પુછ્યું કે, “ શું તમને આ પ્રશ્ન જરૂરીજ લાગે છે?”

મી. બીલીંગે જણાવ્યું કે, “ પ્રશ્ન જરૂરી છે. આ પ્રશ્ન પુછતાં મને અત્યંત ખેદ થાય છે, પરંતુ આ પ્રશ્ન ઉપરથી એમ પુરવાર કરવા માગું છું કે આ પુસ્તકમાં જણાવેલા શુન્દાભર્યા દ્વારાચારો વંશપરંપરાથી ઉતરી આવેલા છે અને તેથી આ તપાસની ચર્ચા સાથે સ્વખંધ ધરાવે છે.”

ના. જજની મી. બીલીંગને ચેતવણી.

ના. જજે જણાવ્યું કે, “ એમ છે તો એ પ્રશ્ન પુછવા દેવાની હું ના પાડી શકતો નથી, પરંતુ એ પ્રશ્નથી મીસ મોડ એલનને ભારે ખમવું પડશે અને જો આ મુકદ્દમો તમારી (મી. બીલીંગની) વિરૂદ્ધ જશે તો એનું પરિણામ તમારે પણ ભોગવવું પડશે.”

આટલી ચર્ચા પછી તપાસ આગળ ચાલી. મીસ એલનનો ચહેરો પડી ગયો હતો, છતાં તેણે જરા પણ ગભરાટ દેખાડ્યા વિના જવાબો આપવા માંડ્યા.

સ—વીલીયમ હેનરી થીઓડોર ડુરાન્ટના તમે ખંડેન થાવ છોને?
જ—હા, હા.

સ—તમારા લાઈને બે યુવાન છોકરીઓનાં કમકમાટી ભર્યાં
ખુન કરવા માટે સાનફ્રાન્સીસકોમાં ફ્રાંસી દેવામાં આવી
હતી કે ?

જ—તમારો આખોયે પ્રશ્ન હાખલ કરી શકાય કે કેમ તે હું
જાણતી નથી.

આથી ના. જજે મી. ખીલીંગને છુટક છુટક પ્રશ્નો પૂછ-
વાની સૂચના કરી.

સ—તમારા લાઈને સાનફ્રાન્સીસકોમાં ફ્રાંસી દેવામાં આવી
હતી કે ?

જ—હા.

સ—કયા ગુન્હા માટે ?

જ—તમે જણાવ્યો તે ગુન્હા માટે.

ના જજ—એટલે કે બે યુવાન છોકરીઓનાં ખુન કરવા માટે ને ?

જ—હા.

સ—એ છોકરીઓની લાશો દેવળના કંપાઉન્ડમાંથી મળી આવી
હતી કે ?

જ—તે હું જાણતી નથી.

આ ભયંકર પ્રશ્નમાળા અહિં પુરી થઈ અને ચોરકાર
વાઈલ્ડનું “સેલોમ” નામનું નાટક નીતિભર્યું છે કે અનીતિ-
ભર્યું એ મુદ્દા પર ના. જજ, વકીલો, મી. ખીલીંગ અને મીસ
મોડ એલન વચ્ચે કલાકો સુધી ચર્ચા ચાલી.

ના. જજ સામે વિરોધ.

અર્થાને પરિણામે મી. બીલીંગે પોતાનો કેસ ચલાવવાની જસ્ટીસ ડારલીંગની હાયકાત સામે વાંધો ઉઠાવ્યો અને જણાવ્યું કે એક જાહેર પુરૂષ અને પાર્લામેન્ટના સભાસદ તરીકે તમારી ન્યાય આપવાની પશ્ચતિ સામે મેં ઘણી વખત ટીકાઓ કરી છે. વર્તમાનપત્રોમાં તેમજ જાહેર ભાષણોમાં મેં ઘણી વખત ટીકા કરી છે કે તમારી સમક્ષ આવતા મુકદ્દમાઓમાં તમે ઘણી વખત બીલાપણું બતાવ્યું છે. મને લય રહે છે કે આ ટીકાઓ તરફ તમારું ધ્યાન ગયું હશે.

ના જજે મી. બીલીંગને આગળ બોલતાં અટકાવીને જણાવ્યું કે, હું તમને ખાત્રી આપું છું કે એ ટીકાઓ તરફ મારું ધ્યાન ગયું નથી. મારા પર તમે કરેલી ટીકાઓ મેં કદી વાંચી નથી. જો તમે પાર્લામેન્ટમાં ટીકા કરી હોય તો તે પણ મેં વાંચી નથી અને જો છાપાઓમાં ટીકા કરી હોય તો તે મેં વાંચી છે કે કેમ તે મને યાદ પણ નથી.

મી. બીલીંગે જણાવ્યું કે અગાઉ એક સનદી દાવા વખતે.....

ના જજે વળી વચ્ચે પડીને જણાવ્યું કે તમે મારા માટે પ્રતિકૂળ અભિપ્રાય ધરાવતા હો એ કાંઈ એવું કારણ નથી કે જેથી હું તમારો કેસ ચલાવી ન શકું. એ રીતે તો તમે અદાલતના એકે એક જજ માટે વાંધો ઉઠાવી શકો, એટલે એવો વાંધો હું કબુલ રાખી શકું નહિ. પોતાનો કેસ કોણે સાંભળવો અથવા કોણે નહિ એ કાંઈ લોકોની પસંદગી ઉપર છોડી શકાય નહિ. માટે આવી દલીલ તો હું નહિં સાંભળું.

બેવડી બદનક્ષી

મીસ મોડ એલનના વકીલ મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે જણાવ્યું કે મીસ મોડ એલનની એવી અઘટીત અને લય-કર બદનક્ષી કરવામાં આવી છે કે આખો કેસ સનદી નહિ પણ ફોજદારી કાનુન નીચે આવે છે મીસ મોડ એલનના ચારિત્રને બેવડી હાનિ પહોંચાડવામાં આવી છે કેમકે આરોપીએ ખીન ગુન્હેગાર હોવાની દલીલથી સંતોષ નહિ માનતાં મીસ એલન માટે પોતે કરેલી ટીકા સાચી છે એવી દલીલ કરી છે.

મીસ મોડ એલનની નૃત્ય કરવાની પદ્ધતિ વિષે સમજણ આપીને મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે જણાવ્યું કે તેણે શહેનશાહ એડવર્ડ તેમજ રાજકુટુંબના સભ્યો સમક્ષ નાચ કરેલા છે.

તે પછી તેમણે મી. ખીલીંગના પત્ર “વીજલન્ટ” માંનો પ્રકરો વાંચી સંભળાવ્યો, જે નીચે મુજબ હતો:—

“ઓસ્કાર વાઇલ્ડના ‘સેલોમ’ નાટકમાં મીસ મોડ એલનને પોતાનો પાઠ ભજવતી જોવા માટે મીસ વેલ્લેટાને અરજી કરવી પડે છે જે છુપી પોલીસ એ આખા મંડળના સલાસ-દોની યાદી જપ્ત કરે તો ‘પહેલા ઝણ હજાર’ માંના કેટલાકના નામો તેમાંથી મળી આવશે, એ વિષે મને શંકા નથી.”

કેવળ ગંદી વાતો.

ઉપરના અને તે પછીના ફકરાઓ ટાંકીને મી. વીલીઅમ્સે જણાવ્યું કે આ વાતો કેવળ ગંદી છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે આવી વાતો સાચી હોવાનું ઠરાવવા મી. ખીલીંગ હાજર થયા છે.

મી. વીલીઅમ્સે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે પોતાની ટીકાઓ સાચી છે એવી મી. બીલીંગની દલીલ વાંચ્યા પછી મને લાગે છે કે તેઓ કદાચ હવે પ્રજાની પવિત્રતાના પયગંબર હોવાનો પણ દાવો કરશે, અને કહેશે કે દુરાચારમાં ફેસેલા પેલા ૪૭ હજાર હજી જીવે છે. એ બધા જીવતા હોય કે નહિ તેને આ કેસ સાથે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. એ વાત માની શકાય તેવીજ નથી. પરંતુ કાચ એ વાત સાચી હોય તો પણ તેની સામે જુએશ ચલાવવા નીકળનારાએ એ બધાઓ સાથે સ્વપ્ને પણ સંબંધ ન હોય તેની સામે ભયંકર આક્ષેપો કરતાં તો સંભાળ રાખવી ઘટે છે. જો એવા દુરાચારો ચાલતાજ હોય તો, એક નિર્દોષ સ્ત્રી કે જેનો પોતાના ચારિત્ર અને આખર ઉપર નિર્વાહ છે તેને તેની સાથે ન ભેળવી દેવાની ખૂબ સંભાળવાળી જવાબદારી વધે છે.

મીસ મોડ એલન.

મીસ મોડ એલન સાક્ષીના પીંજરામાં હાજર થઈ તે વખતે તેનો દેખાવ મોહક હતો તેના શરીરનો ઘાટ ઉંચો અને નાજુક હતો તેનો અવાજ ધીમો હતો તેણે કાળે ખુલ્લો ઝખ્ખો અને નીચે નીચા કાંઠાતું ખસાડી તથા માથે રંગીન ટોપી પહેરી હતી. જે નાટક વિષે ચર્ચા થવાની હતી તેનો ઉચ્ચાર તેણે “સાલોમે” કર્યો હતો.

“સાલોમે” નું વર્ણન.

ઉલટપાલટ તપાસ દરમીયાન તેણે મી. બીલીંગના કહેવાથી પોતાના સંસ્મરણોના પુસ્તકમાંથી કેટલાક ફકરા વાંચી

સંલગ્નાવ્યા હતા એ પુસ્તકમાં 'સાલોમે' નું પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું હતું. વળી જાણે પોતે નાટકશાળામાં 'સાલોમે' નો પાઠ લજવતી હોય તેમ છટાથી એ પાત્રના કેટલાક ફકરાઓ ખોત્રી ગઈ હતી.

તેણે એ બહુ ચર્ચાએલા 'સાલોમે' ના પોષાકનું વર્ણન કરતાં જણાવ્યું કે મારો એ પાત્ર તરીકેનો અખો સોના અને ઝવાહીરથી મઢેલો હતો, એ અખો પગની પાની સુધી પહોંચે તેટલો નીચો હતો તેની કીનારી પણ ઝવેરાતથી મઢેલી હોવાથી અખાનું વજન ઘણું હતું મારો અખો બરાબર લટદી રહે તે માટે મણકાની એક માળા સિવાય મારી પીઠ ખુલ્લી હતી. સ—ત્યારે તમે કબુલ કરો છો કે તમારો પોષાક બહુ ઓછો હતો ?

જ—અમુક તુલનાની દૃષ્ટિએ વસ્તુતઃ કળામાં પહેલ કરનાર હું છું. અને જેઓએ એવી ટીકા કરી હતી કે મારે પહેરવેશ તોછડો હતો તેઓ હવે કદાચ એમ કહેશે કે મેં અતિશય કપડાં લાધાં હતાં.

લંડનમાં પહેરાતો તોછડો પોષાક.

ના જજ—એટલે તમે એમ કહેવા માગો છો કે તમારી સાથેના બીજા પાત્રોએ તમારા કરતાં ઓછાં કપડાં પહેર્યાં હતાં ?

જ—હું જે કપડાં પહેરું છું તેથીયે તોછડો પોષાક આજે લંડનમાં સામાન્ય છે.

મીસ મોડને વધુ જુથાની આપતાં જણાવ્યું કે, સારામાં સારા કુટુંબોના આમંત્રણોનું મને માન મળેલું છે. શહેનશાહ એડવર્ડ અને મહારાણી એલેક્ઝાન્ડ્રા સમક્ષ મેં નાચ કરેલા છે.

સ—કયે સ્થળે ?

જ—લોર્ડ અને લેડી ડડલીને ત્યાં.

સ—તમે ડાર્ટનીંગ સ્ટ્રીટમાં ગયાં હતાં ?

જ—જરૂર.

સ—ત્યાં નાચ કર્યો હતો ?

જ—ના.

સ—ત્યાં તમે મીસીસ એસ્કવીથને મળ્યાં હતાં ?

જ—એ તો સ્વભાવિક છે, કેમકે હું તેમની મહેમાન હતી.

સ—તે સિવાય બીજે કયાંય મળ્યાં છે ?

જ—હા.

સ—મહેલમાં તમારા કપડાં પહેરવાના ઓરડામાં તે કદિ આવ્યાં હતાં ?

જ—કદિ નહિ.

**મીસ મોડ એલન અને મી. બીલીંગ વચ્ચે
ગરમાગરમ ચર્ચા.**

બાદ 'સાલેમ' ના ચારિત્ર સળાંધી મીસ મોડ એલન અને મી. બીલીંગ વચ્ચે વિનયભરી પરંતુ ગરમાગરમ ચર્ચા ચાલી હતી. મીસ એલન સંચોટ કટાક્ષમય જવાબો વાળતી હતી. દાખલા તરીકે જ્યારે મી. બીલીંગે મીસ મોડ એલનને પુછ્યું કે, "માનચેસ્ટરમાં તમને 'સાલેમ' નો નાચ કરવાની મનાઈ કરવામાં આવી હતી કે?" ત્યારે તેણે તરતજ જવાબ વાળ્યો કે, "માનચેસ્ટરમાં એમ તો રાજદ્વારીઓને પણ એવા મનાઈ હુકમ સંભળાવવામાં આવે છે." કેટલીક વખત આવી

ચર્ચા નાટકના તકતા ઉપરના સંવાદ જેવી થઈ પડતી હતી. મી. ખીલીંગે જ્યારે મીસ મોડ એલનને પેલા દુરાચારની વ્યાખ્યા આપવા કહ્યું ત્યારે મીસ મોડ એલનને ગુસ્સે થઈ જઈને સાપ્ર નાજ પાડી. મી. ખીલીંગે પછી એ વિષે આગ્રહ કરવો માંડી વાળ્યો.

વાસના.

આ પછી “સાલોમે”ના નાટકની માણસની વિષયેચ્છા પર થતી અસર ઉપર લાંબી ચર્ચા ચાલી. મીસ મોડ એલન વારંવાર સમજાવ્યું કે, “સાલોમેનાં વાસના વિષયી નહિ” પરંતુ આધ્યાત્મિક હતી. વ્યભિચારીઓ જે પાપો કરે છે, તેનું સાલોમેના નાટકમાં સુચન પણ કરવામાં આવેલું હું જોઈ શકતી નથી.”

સ—દેશના યુવાન સ્ત્રી પુરૂષો શાથી વધારે કુમારો જવાનો સંભવ છે—તમારા નાટકથી કે તમે ફરિયાદ કરો છો તે ફકરાથી ?

જ—તમારા ફકરાથી. હું કાંઈ લોકોના દુરાચાર ખુલ્લા કરવા નથી નીકળી. એક અગ્રેજ એવા કામ સાથે એક સ્ત્રીનું નામ લેળવી કે એ શરમાવનારું છે. હું તો તેને હલકાઈ જ માનું છું.

બાદ વધુ તપાસ ખીન વિવસ ઉપર મુલતવી રહી હતી.

કોર્ટમાં થયેલા દેખાવો.

ખીજે દિવસે તપાસ આગળ ચાલતાં એક પછી એક ચાંકાવનારી વિગતો બહાર આવી હતી. એક સ્ત્રી સાક્ષીએ તો ના. જજ સામે પણ એવો આક્ષેપ કર્યો કે તેઓ યુરોપીય

યુદ્ધં જીતવામાં વિઘ્નરૂપ છે. મી. બીલીંગ અને ના જજ વચ્ચે પેણું વારંવાર તકરાર થયા કરતી હતી. સાક્ષીઓ જર્મન કાવત્રા સાથે ભળેલાઓમાં બાણીતા સાપુરુષોના નામો આપતા હતા. આવા બનાવોથી પ્રેક્ષકોમાં એટલી હસાહસ અને તાળીઓના અવાજો થતા હતા કે છેવટે ના. જજને તેઓને ચેતવણી આપવી પડી હતી કે જો તેઓ પ્રરીથી તેમ કરશે તો તેઓને કેટ'માંથી બહાર કાઢી મૂકવામાં આવશે. મી. બીલીંગ તો ઘણી વખતે કાયદાની એવી તકરારો ઉઠાવતા કે જેથી કેટલોક વખત સુધી મુકદ્દમો પણ આગળ ચાલી શકતો નહિ. તેમને કેટલીયે વખત અસંબંધ સવાલો પુછતા અટકાવવા પડતા હતા અને છેવટે ના જજે તેમને પણ ચેતવણી આપી કે જો તેઓ ન્યાયાસન પ્રત્યે એવા વલણ ચાલુ રાખશે તો તેનું બહુ માહું પરિણામ આવશે. કેટલાક હઠીલા સાક્ષીઓને તો કાઢી મુકવાની ફરજ પડતી હતી.

કાળી કિતાબ.

બીજા દિવસની તપાસમાં સૌથી વધુ ધ્યાન ખેંચનારી વસ્તુ લેદી જર્મન કાળી કિતાબ હતી કે જે બે સાક્ષીઓ તો નજરે જોએલી હોવાનું જણાવ્યું હતું. તેઓએ જણાવ્યું કે એ ચોપડીમાં પ્રધાનોથી માંડીને નાના મોટા ૪૭ હજાર અંગ્રેજોના નામો છે કે જેઓ પોતાના પાપો ખુલ્લા થઈ જવાના ભયથી જર્મન ભાસુસોના હથિયાર રૂપ થઈ પડ્યા છે.

એ પુસ્તકના સંબંધમાં મીસીસ એલીનોર વીલીઅર્સ સ્ટુઅર્ટની જીભાની લેવાતી હતી તે દરમ્યાન મી. બીલીંગ

ખુમ પાડી ઉઠ્યા કે “તે ચોપડીમાં જસ્ટીસ ડાર્લીંગનું નામ છે કે ?” મીસીસ સ્ટુઅર્ટ પણ મોઢેથી જવાબ આપ્યો કે “જસ્ટીસ ડાર્લીંગનું નામ પણ છે અને તે રજુ પણ કરી શકાશે.”

આ સવાલ જવાબથી આખી કોર્ટમાં આશ્ચર્યથી હોહો મચી રહી અને કેટલાકો તો ઉશ્કેરાઈને ઉભા પણ થઈ ગયા.

મીસીસ સ્ટુઅર્ટ તો બેરથી બોલવાનું ચાલુજ રાખ્યું કે “જસ્ટીસ ડાર્લીંગનું નામ જર્મનીમાં રજુ થયેલું છે. અહિં પણ તે રજુ કરી શકાશે અને કરવામાં પણ આવશે. મી જસ્ટીસ ડાર્લીંગ! આપણે હજુ લડાઈ જીતવાની છે અને તમે અહિં બેઠા છો ત્યાંસુધી તો નહીંજ જતાય.

મી. બીલીંગ—બીબાં બાણીતા નામો પણ એ પુસ્તકમાં છે ને ?

મીસીસ સ્ટુઅર્ટ—હા.

અત્યાર સુધી જસ્ટીસ ડાર્લીંગ પુતળાની માફક મુંગા બેઠા હતા, પરંતુ હવે તેઓ કડક થયા અને સાક્ષીને ત્યાંથી ચાલ્યા જવા હુકમ કર્યો. આ બાબતમાં મી. બીલીંગ અને તેમની વચ્ચે કેટલીક ચર્ચા થયા પછી તેમણે મી. બીલીંગને મીસીસ સ્ટુઅર્ટની ઉલટપાલટ તપાસ લેવા ફરમાવ્યું.

કાળી કિતાબનો અમડો.

મીસીસ સ્ટુઅર્ટ ફીક્ષા ચહેરાની, પરંતુ દેખાવડી સ્ત્રી હતી. તેનો અવાજ છોકરી જેવો હતો. બચાવપક્ષની તે પહેલી સાક્ષી હતી. મી. બીલીંગે તેની ઉલટ પાલટ તપાસ લેતાં પૂછ્યું:—“જર્મન કાળી કિતાબ તમે આ દેશમાં બોધે છે ?”

મીસીસ સ્ટુઅર્ટ—હા, મેં એ ચોપડી આ દેશમાં જોઈ છે.
ના. જજ તમે પોતે જે જાણતા હો તેજ તમારે કહેવાનું છે.
મીસીસ સ્ટુઅર્ટ—હા, હું એ જાણું છું.

ના. જજે મી. ખીલીંગને પૂછ્યું કે:—“ એ ચોપડી તમે રજુ
કરી શકો તેમ છે ? ”

મી. ખીલીંગ—એ પુસ્તક હું રજુ કરી શકીશ કે કેમ તે હું
હમણાં કહી શકું તેમ નથી.

ના. જજ—પરંતુ એ ચોપડી તમારા કબજામાં છે ?

જ—હમણાં તો નથી

સ—એટલે શું તમે એમ કહેવા માગો છો કે અદાલતમાં તે
હાજર નથી ?

જ—ના.

સ—પરંતુ તે રજુ કરી શકાય એવી રીતે તમારા કાબુમાં
તો છે ને ?

જ—ના ના એ ચોપડી જે માણસોના કબજામાં હતી, પરંતુ
તેઓ મૃત્યુ માર્યા ગયા છે. અમે ચોપડીનો પત્તો મેળ-
વવા પ્રયત્ન કર્યા, પરંતુ હજી સુધી તેનો પતો મેળવી
શક્યા નથી. આ દેશમાં એ ચોપડી તપાસવામાં આવી છે
તેમજ તેમાંથી નોંધો લેવામાં આવેલ છે. આલખેનીયામાં
શાહજહાદા વીલીયમના મહેલમાં પણ તેની નોંધો છે.
કાળી કિતાબ વિષે આટલી પૂછપરછ પછી મી. ખીલીંગે
મીસીસ સ્ટુઅર્ટની તપાસ આગળ ચલાવી.

સ—તમે સોગન પૂર્વક કહો છો કે તમે એ પુસ્તક જોયું છે?

અને એ પુસ્તક તમારા હાથમાં પણ આવ્યું હતું.

જ—રીપ્લેમાં હટ હોટલમાં જે અમલદારોએ મારી સાથે આ પીતાં મને એ ચોપડી બતાવી હતી. તે બંને અમલદારો લડાઈમાં માર્યા ગયા છે.

ના. જજ અને મી. બીલીંગ વચ્ચે ચક્રમક.

અત્રે વળી પાછી મી. બીલીંગ અને ના જજ વચ્ચે ચક્રમક ઝરી હતી. મી. બીલીંગે અમુક પત્ર વિષે સવાલ પૂછ્યો, ત્યારે ના. જજે તે જુબાનીમાં દાખલ નહિં થઈ શકે એવો જણાવી સવાલ નામંજુર કર્યો. મી. બીલીંગે સવાલ પૂછવાનો આગ્રહ કર્યો એટલે ના. જજે ગુસ્સે થઈને કહ્યું કે “તમે કેસ આગળ ચાલવા દેવા માગો છો કે નહિં-?”

મી. બીલીંગ-તમે બધીજ હકિકત કેસમાંથી બાતલ કરવા માગો છો?

ના. જજ--મને એ પત્ર જોવા દો. અને પછી હું કહું કે એ જુબાનીના કાયદા મુજબ છે કે નહિં.

મી. બીલીંગ—હું તે વાંચી સંલખાવીશ.

ના જજ—બીલકુલ નહિ, તમે વાંચો એટલે તો એ આપો—આપ જુબાનીમાં ગણાય.

ગુન્હાઓ કરવા માટેનું મકાન.

આટલી ગરમાગરમ તકરાર પછી મી. બીલીંગે મીસીસ સ્ટુઅર્ટની તપાસ આગળ ચલાવી.

સ—લેડનમાં અમુક મકાનનો ગુન્હાઓ કરવા માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે?

જ—હા, હા.

સ—એ મકાનો રાજદારી કાણોસર રાખવામાં આવ્યા છે એવું તમે જાણો છો ?

જ—જી, હા.

સ—એવા એકાદ મકાનનું નામ અને શીરનામું આપી શકશો ?

જ—જી, હા.

એમ કહીને મીસીસ સ્ટુઅર્ટે અમુક શીરનામું અને એ મકાનની દેખરેખ રાખનારી એક સ્ત્રીનું નામ લખી આપ્યું.

સ—એ મકાન કોણ ચલાવે છે એ તમે ચોક્કસ જાણો છો ?

જ—એ મકાન કોણ ચલાવે છે એ ચોક્કસ તો ન કહી શકું.

ના જજ—તો પછી તમારે તે મકાન ચલાવનાર તરીકે કોઈનું નામ નહોતું આપવું જોઈતું.

વળી પાછી મી. બીલીંગ અને ના જજ વચ્ચે ટપાટપી થઈ હતી અને ના. જજે મી. બીલીંગને ચિતવણી આપી કે, “જો તમે યોગ્ય રીતે નહિં વર્તો તો પછી હું આ કેસ ચલાવીશજ નહિં” એટલે મીસીસ સ્ટુઅર્ટે ટકોર કરી કે, “મી. બીલીંગ ! તમને સજા થશે તો તમારું કામ હું ચલાવીશ”

મી. બીલીંગનો બીજો સાક્ષી

મી. બીલીંગના પક્ષને બીજો સાક્ષી કેપ્ટન હેરોલ્ડ સ્પેન્સર હતો “૪૦ હજાર” ના મથાળાવાળો લેખ લેખેલો હતો. તે માત્ર અઠાવીસ વર્ષનો, નાની પણ જાડી કાળી મુછોવાળો અને ઉંડી આંખોવાળો જુવાન હતો. તે વારંવાર પોતાની નાનકડી મુછો કરડતો હતો.

કાળી કિતાબ જર્મન રાજકુમારના કબજામાં.

કેપ્ટન સ્પેન્સરે જુથાની આપતાં જણાવ્યું કે વીડના શાહબદા વીલીયમનો હું અંગરક્ષક હતો અને તે રાજકુમાર પાસે મેં પેલી કાળી કિતાબ જોઈ હતી.

ના. જજ-તમે કહો છો કે એ ચોપડી વિષે તમે બ્રિટિશ સત્તાવાળાઓને ખબર આપી હતી. પરંતુ રાજકુમાર વીલીયમને ખબર પડી હતી કે તમે એ ચોપડી વિષે બ્રિટિશ સત્તાવાળાઓને ખબર આપી હતી ?

જ-ખીલકુલ નહિં એ રાજકુમાર જર્મન હતો અને હું બચ્ચો હતો કે જર્મની લડાઈ બહાર કરવાનું હતું. લશ્કરી તેમજ નૌકા ખાતામાં સૈને એ વાતની ખબર હતી. મને મળે તે બધી જાતની મારે ઈંગ્લાન્ડ પહોંચાડવી એ મારી ફરજ છે એમ મને લાગતું હતું.

કેપ્ટન સ્પેન્સરના આ જવાબથી પ્રેક્ષકોએ તાળીઓ પાડી હતી અને ના. જજને તેઓને શાંતિ બળવવા ચેતવણી આપવી પડી હતી.

કોર્ટમાં શાંતિ પથરાતાં કેપ્ટન સ્પેન્સરે જણાવ્યું કે રાજકુમાર વીલીયમ્સને એ પુસ્તક માટે વિચિત્ર કુતુહલ હતું. મેં એમાંથી નોંધો ઉતારી લીધી હતી અને તે સહીસલામત જળવાય તે માટે શેમ ખાતેના અમેરીકન એલ્ફી ખાતામાં તેમજ લંડન ખાતેના ઇટાલીયન એલ્ફી ખાતામાં રાખી હતી.

જર્મન બંધુસોએ વાપરેલા મકાનો.

સ-એ ચોપડીમાં જણાવેલા બહાર મકાનો અને હોટેલોના નામ તમે જોળખી શકશો ?

જ—નૌકા ખાતાની છુપી પોલીસે બહુજ કડક તપાસ ચલાવી હતી અને હું માનું છું કે લંડનમાંથી તો જર્મન જસુસી નાબુદ કરી હતી.

સ—પરંતુ જર્મન જસુસો એ મકાનો અને હોટેલો વિગેરેનો ઉપયોગ કરતા હતા કે ?

જ—હું માનું છું કે એ બાબત ખરી હોવાના છુપી પોલીસ પાસે પુરાવા પણ છે.

સ—૪૭ હજાર ના મથાળા નીચેના લેખમાં તમે પ્રધાનો શરાફો વિગેરે માટે જે લખ્યું છે તેને તમે વળગી રહ્યા છો ?

જ—પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક હું તે વાતને વળગી રહું છું.

કાળી કીતાબમાં મી. એસ્કવીથનું નામ.

સ—મી. એસ્કવીથનું નામ તેમાં હતું ?

જ—જરૂર.

આ જવાબથી કોર્ટમાં ભારે ખળભળાટ મચી રહ્યો હતો. મી. હ્યુમ વીલીયમ્સે આ સવાલ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. ના. જજે પણ ટકોર કરી કે, “ એ પુસ્તક કેવળ જુઠાણાથી ભરેલું લાગે છે. એક સાક્ષીએ તો એમાં માફ નામ પણ હોવાનું જણાવ્યું હતું.” ચાટલું છતાં મી. પીલીંગે ફરીથી એજ પ્રશ્ન પુછ્યો કે, “ મી. એસ્કવીથનું નામ એ પુસ્તકમાં હતું કે ? ”

કેપ્ટન રેપેન્સરે પહેલાં તો હા પાડી હતી. પરંતુ ફરી વખત એજ પ્રશ્ન પુછવામાં આવતાં તેણે જણાવ્યું કે, ‘ મેં એમનું નામ જોયું હોય એવું મને યાદ નથી.’

ના જજ—આ બતાવી આપે છે કે આવા પ્રશ્નો પુછવા એ તદ્દન અયોગ્ય છે.

સ—તમારી પત્નીને ધમકી આપવામાં આવી હતી કે ?

જ—હા.

આ જવાબ ઉપરથી મી. બીલીંગે પોતાને અને કેપ્ટન સ્પેન્સરને કેસ પુરો થતાં સુધી રક્ષણ મળે તે માટે ના. જજને અરજ ગુજારી હતી, પરંતુ ના. જજે તેમને છુપી પોલીસ ખાતાને અરજી કરવા સુચના કરીને જણાવ્યું કે, “હું તમને વચન આપું છું કે તમે અદાલતમાં હશે ત્યાંસુધી તમને કોઈપણ હરકત નહિં કરે.”

લેખ કેમ લખાયો.

બાદ કેપ્ટન સ્પેન્સરે પેલી કાળી કિતાબ વિષેની પોતાની હકિકત બહાર લાવવામાં કેવા વિધનો નક્કા હતા તેનું વર્ણન કરીને જણાવ્યું કે છેલ્લે એ હકિકતો લખને હું મી. પેમ્પર-ટન બીલીંગને મળ્યો. તેમણે મને કહ્યું કે, “હું માનું છું કે તમે નિડર રહેશો અને અમલદાર તરફથી લાંચ રૂશ્વતમાં ફસાઈ નહિ જાઓ.”

સ—ત્યાર પછી તરતજ આપણે સાથે બેસીને લેખ લખ્યોને ?

જ—જી, હા.

ના. જજ—કયો લેખ ?

જ—“પહેલા ૪૭ હજાર” વાળો.

સ—ત્યાર પછી આપણે બદનક્ષીના આરોપોસર સમન્સ મળશે એવું આપણે માનીજ બેઠા હતા ને ?

જ—જી, હા.

સ—પરંતુ તે વખતે સમન્સ ન મળ્યા ને ?

જ—ના.

સ—મીસ મેરી કોરેલી તરફથી તમને પત્ર મળ્યો હતો ?

ના. જજે વાંધો ઉઠાવ્યો કે એ કાંઈ જુખાની નથી.

મી. બીલીંગ—જરૂર પડે તો મીસ મેરી કોરેલીને જોલાવવા હું તૈયાર છું.

આ ઉપરથી એ કાગળ રજુ કરવા દેવામાં આવ્યો હતો તે પત્ર નીચે મુજબ હતો:—

ખાનગી,

સ્ટ્રેટ્સર્ડ—ઓન—એવોન.

ફેબ્રુઆરી ૧૦મી ૧૯૧૮

જહાલા મી બીલીંગ,

મને લાગે છે કે એ ૪૭ હજારમાંથી ઓસ્કાર વાઇલ્ડના મતને ટેકો આપનારા હોય એવાઓની યાદી મેળવી શકાય તો સાફ.

લી. આપની સહૃદય,

મેરી કોરેલી.

ના. જજ—આ ઉપરથી કાંઈ પુરવાર થતું નથી. અને એ તો સૌ કોઈ જાણે છે કે મીસ મેરી કોરેલી કાલ્પનિક વાર્તાઓ લખનારી છે.

મી. બીલીંગ—મીસ કોરેલીને હું જુખાની આપવા જોલાવીશ. ના જજ—ભલે

છાપામાં જગ્યા કેવી રીતે ભરાય છે ?

બાદ કેપ્ટન સ્પેન્સરની તપાસ આગળ આવી હતી
સ—મીસ મોડ એલનને “ સાલોમે ”નો નાટક લખવામાં અટ-
કાવવાના હેતુથી એક લેખ લખવા મેં તમને સુચના
કરી હતી ને ?

જ—એ બાબતની ચર્ચા થઈ હતી, પરંતુ મને સુચના મળી
હતી કે કેમ તે મને યાદ નથી.

છાપામાં થોડી જગ્યા પડતી હતી તે પૂરવા માટે પ્રિન્સિપલ
આદવાળા ફક્રામાં મેં મીસ મેરી કોરેલીના પત્રનો ઉલ્લેખ
કર્યો હતો એ લેખનું મથાળું બાંધવું હતું. તે માટે શ્રી-
રના અવયવોના નામ જાણવા મેં ડાક્ટરને ટેલીફોન કર્યો
હતો અને તેમણે નામ આપ્યું હતું.

કેપ્ટન સ્પેન્સરની આપવીતી.

કેપ્ટન સ્પેન્સરે પોતાની આપવીતીનું વર્ણન કરતાં
જણાવ્યું કે ૧૯૧૬ના મે મહીનામાં જર્મન બાસુસો જાણે
સંકોચ કે વિધન વિના કેવું કામ બજાવી રહ્યા હતા અને
ઈટાલીયન લશ્કરનો નાશ કરવા કેવી ગોઠવણ કરી રહ્યા હતા
તે મેં જોયું હતું. વડા પ્રધાનને આ વાતની ખબર હતી અને
તેમણે તાકીદે પગલાં લીધાં તેથી આમલો બચી ગયો. મેં પણ
વડા પ્રધાનને તાર મોકલવા માટે મારા ખાસ પરવાનાનો
ઉપયોગ કર્યો હતો. મને ચાર કલાકમાં સંતોષકારક જવાબ
મળ્યો અને મેં તેનો અમલ કરવા પ્રયત્ન કર્યો.

કેપ્ટન સ્પેન્સર પોતાની આત્મકથા કહેવાના ઉત્સાહમાં એ તારમાં શું જણાવ્યું હતું એ પણ કહેવા જતા હતા ત્યાં ના. જજે તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું કે, “જો તમે શું કરો છો તેનું ધ્યાન નહિં રાખો તો કદાચ આકૃતમાં આવી પડશે.”

કેપ્ટન સ્પેન્સરે ઉત્તર વાળ્યો કે “તે વિષે મને જરાયે શંકા નથી.” એટલું કહીને તેમણે પોતાની વાત આગળ ચલાવી કે મેં મેળવેલી હકીકત ઇંગ્લેન્ડ પહોંચાડવાના મારા આગ્રહને પરિણામે મને હથિઆરબંધ પહેરા નીચે એક ટેકરી ઉપરની એકાંત ઝુંપડીમાં લઈ જવામાં આવ્યો. ત્યાં ડોક્ટરોએ આવીને મને ખબર આપ્યા કે, “અમને તાર મળ્યો છે કે, તમારૂં લેબ્નું ચસકી ગયું છે માટે તમને પુરી રાખવા પડશે.”

આ કેદમાંથી હું એક સામાન્ય સીપાઈના વેષે નાશી છુટ્યો અને એક અમલદારની મદદથી તેના કાગળોની સાથે મારા કાગળો રવાના કરી દીધા. એ કાગળો ડાઉર્નીંગ સ્ટ્રીટ પહોંચ્યા ત્યારે મારે તદ્દન છુટકારો થયો.

જ્યારે હું ઇંગ્લેન્ડ પહોંચ્યો ત્યારે મારી તપાસ કરવામાં આવી અને હું શરીરે તેમજ મગજથી કામ કરવા માટે લાયક હતો એવું ઠર્યું. તે પછી વિમાન ખાતાની પરીક્ષા પસાર કરી અને વિમાન ખાતાના અમલદારની લાગવગથી જામુસી ખાતામાંથી મારી વિમાન ખાતામાં ગદલી થઈ.

આગળ ચાલતાં કેપ્ટન સ્પેન્સરે જણાવ્યું કે લડાઈ ખાતાની ઓફીસે મને વિમાન ખાતામાંથી ખોલાવી દીધો અને અમુક સો પાઉન્ડની રકમ આપી અને જીવતાં સુધી દર છ

માસે ૫૦ પાઉન્ડનું પેનસન બાંધી આપ્યું, તેમજ વિમાનો તપાસનાર અધિકારીના મદદનીશની જગ્યા આપી. વળી મને કેપ્ટનનો માનદ હોદ્દો પણ કાયમ રાખવા દીધો. મારી અગાઉ તપાસ લેવાઈ અને મને કામ માટે લાયક ઠરાવવામાં આવ્યો. તે પછી મારી ફરીથી તપાસ લેવામાં આવી નથી. જે માણસને મેં મારી વાત કરી હતી અને જેણે મને મદદ કરવાનું વચન આપ્યું હતું તે માણસ આજે ઉમરાવ પદ ભોગવે છે.

કમનશીબ માણસોને રૂચિકર થાય તેવા વ્યભિચારના દાખલા.

તે પછી કેપ્ટન રપેન્સરે મી. બીલીંગને સંબોધીને કહ્યું કે હું પહેલાં તમારી પાસે આવ્યો ત્યારે હું એમ માનતો હતો કે તમારી આબરૂ સારી નથી, પરંતુ હવે હું એમ માનતો નથી.

જર્મન જસુસો કેવા દુરાચારો ફેલાવતા તેની પણ મને ખબર છે “સાલોમે”માં કેટલાક એવા ફકરા છે કે જે મારા માનવા પ્રમાણે વ્યભિચારના એવા દાખલા આપે છે કે જે કાળી કિતાબમાં જણાવેલા કમનશીબ માણસોને જ રૂચિકર થઈ પડે. “વીનલન્ટ” માટે મેં લેખ લખ્યો ત્યારે એસ્કાર વાઈલ્ડના “સાલોમે” જેવા નાટકજન્ય માસખાલમાં હતા.

ત્યારબાદ મીલ મોડ એલનના વકીલ મી. હ્યુમ બીલીંગ્સને કેપ્ટન રપેન્સરની લેમણે કાળી કિતાબમાંથી ઉતારી લીધેલી નોંધા વિશે ઉલટપાલટ તપાસ લીધી હતી અને

બહુજ કડક તપાસ પછી કેપ્ટન સ્પેન્સરે જણાવ્યું કે એ નોંધા નૌકા ખાતાની છુપી પોલીસ ખાતાના કબજામાં છે. આથી ના જજે નૌકાખાતામાં તે વિષે તપાસ કરવાનો હુકમ થયો હતો.

આજ વધુ તપાસ ખીજા દિવસ ઉપર મુલતવી રહી હતી.

ત્રીજા દિવસની તપાસ.

ત્રીજા દિવસની તપાસ આગળ ચાલે તે પહેલાં મીસીસ જ્યોર્જ કેપેલ, કર્નલ ઓળરી હરબર્ટ તથા ખીજા કેટલીક જાણીતી વ્યક્તિઓ કે જેમના નામનો આ કેસમાં ઉલ્લેખ થયો હતો તેઓ તરફથી તેમના વકીલોએ તેઓને જુખાની રજુ કરવા દેવાની માગણી કરી હતી. ના જજે માત્ર મીસીસ જ્યોર્જ કેપેલને મંજુરી આપતાં જણાવ્યું કે કોઇક સાક્ષી કહે તેના નામ દે, એ જાણ પોતાની વિરુદ્ધની વાતોના રહીઆ આપવાની માગણી કરે તો કેસનો કદિ અંતજ આવે નહિં.

આજે મીસ મોડ એલન બેરીસ્ટરોની સાથે બેઠી હતી અને ખુબ રસપૂર્વક કેસમાં ધ્યાન આપતી હતી. વકીલો અને પ્રેક્ષકોની હાજરી પણ દિવસે દિવસે વધતી જતી હતી.

તપાસ આગળ ચાલતાં એસ્કાર વાઇલ્ડના “ સાલોમે ” નાટક વિષે ડોક્ટરોના બહુ ઓંકાવવારા અભિપ્રાયો મળ્યા હતા. આગલા દિવસની કાળી કિતાબની વાત ઘડીભર જાણે વીસરાઈ ગઈ હતી. ડૉ. કુકે બે કલાક સુધી જુખાની આખી હતી અને એક પછી એક એવા અભિપ્રાયો દર્શાવ્યા હતા કે આખી કોર્ટ તેમની જુખાની દરમીયાન પુતળાંની માપક સ્ત્રીર થઈ ગઈ હતી.

કાવત્રું.

કેપ્ટન હેરોલ્ડ સ્પેન્સરની અધુરી રહેલી ઉલટ પાસે
તપાસ આગળ ચાલતાં કાળી કિતાબ વિષેજ પ્રશ્નો પૂછાયા હતા.

મી. હ્યુમ વીલીયમ્સ—ઇંગ્લાંડમાં મી. એસ્કવીથ,
ઇટાલીમાં સીનોર જીઓલીટી અને ફ્રાંસમાં મોં. કેલો વડા
પ્રધાનપદ ઉપર આવીને જર્મની સાથે સુલેહ કરે તે માટે
તેમને પ્રધાનપદ ઉપર આવવાના કાવત્રાની તમને પહેલી ક્યારે
ખબર પડી ?

જ—સર સેસીલ સ્પ્રીંગ રાઇસે એ કાવત્રું અટકાવ્યું.

સ—તમે શું એમ કહેવા માગો છો કે જર્મની પાસેથી લાંબા
લઇ ઇંગ્લાંડને મુક્તિ આપવા તેવી સુલેહ કરવા મી.
એસ્કવીથ પ્રધાનપદ ઉપર આવવાના હતા ?

જ—એકાએક સુલેહ કરવા માટે તો ખરું. પણ મને બધું રહે
છે કે લાંબા રૂબરૂ વિષે આપણા વિચારો જુદા છે.

સ—તમે શું પ્રિટિશ બાંધુક હતા ?

જ—નહિં. હું બાંધુક નહોતો, પરંતુ પરદેશ ખાતાની એકીસ
તરફથી સર એડવર્ડ ગ્રેએ મને ૧૯૧૬ ના નવેમ્બરની
તા ૧૬ મી એ રાજદ્વારી અમલદાર તરીકે નીમ્યો હતો.
અમલદારે જર્મની તરફથી રૂબરૂ આપ્યો છે.

સ—તમે એમ કહે છો કે પ્રીસ મીડ એકને તમારી સામે
ફિરિયા માંડી છે એ પણ સંબંધમાં રાજદ્વારી અમલ-
દારનું કાવત્રું છે આથી તમે શું કહેવા માગો છો ?

જ—હું કહેવા માગું છું કે જ્યારે જર્મનીને કાંઈ પણ હાનિ પહોંચવાનો સંભવ હોય છે, ત્યારે રાજ્યના અમલદારો તે વાત દાખી દેવાના પગલાં લે છે. હું એમ કહેવા માગું છું કે આપણા દેશના કેટલાક માણસોને જર્મની તરફથી નાણાં મળે છે.

સ—હાલની સરકાર જર્મની તરફથી રૂશ્વત ખાય છે કે રાજ્યના અમલદારો ?

જ—હાલના વડા પ્રધાન જર્મન પક્ષના માણસોને હોદ્દા પરથી ખસેડવા સખ્ત ઝુંબેશ ચલાવી રહ્યા છે.

સ—મારા સવાલનો જવાબ આપો.

જ—હમણાં કોઈ રૂશ્વત નથી ખાતું.

સ—ક્યારે રૂશ્વત લેવાતી બંધ થઈ ?

જ—મી. લોઈડ જ્યોર્જ વડા પ્રધાન થયા ત્યારથી.

સ—ત્યાં સુધી હોદ્દેદારોની નીમણુંક જર્મનીની રૂશ્વત ખાનારાઓ કરતા ?

જ—જે પક્ષોને જર્મની તરફથી નાણાં મળતા તે પક્ષ તમ કરતાં.

સ—તમે ‘૪૭ હજાર’ વાળો લેખ લખ્યો ત્યારે તમને મીસ એલનના કુટુંબની જે વાત મી. બીલીંગે આ કેસમાં ઘસડી છે તે તમે જાણતા હતા ?

જ—અમે નાના હતા ત્યારે કેનેડામાં લોકો અમને એ વાતથી ડરાવતા હતા.

સ—એ ૪૭ હજારમાંથી કોઈના નામ તમે છુપી પોલીસને આપ્યા છે ?

જ—ના.

ના જજે ટકોર કરી હતી કે આશ્ચર્યની વાત છે કે કોઈ એ પુસ્તક મેળવી શકતું નથી. એ પુસ્તક મેળવવું એ આકાશના તારા પકડવા જેવું મુશ્કેલ જણાય છે. તેમની આ ટીકાથી હસાહસ થઈ પડી હતી.

મી. બીલીંગ-હમણાંના કેટલાક અમલદારો તેમાં સંડોવાયેલા છે તે તમે સાંભળ્યું છે ?

જ-મેં જણાવ્યું છે કે બીબરલ પક્ષના વહીવટ કરમીવાન થયેલી નીમણુંકો જર્મનીમાં જન્મેલા માણસોના નાણાંની મદદથી થઈ હતી.

સ-પણ તમને એટલી તો ખાતરી છે કે મી. લોઈડ જ્યોર્જ તેમાં સંડોવાયેલા નથી ?

જ-હું માનું છું કે મી. લોઈડ જ્યોર્જ એટલા હિંમતવાળા છે કે તેમણે નાલાયક માણસોને હોદ્દા પરથી હાંકી કાઢ્યા છે.

મી. હયુમ વીલીઅમ્સે વાંધો ઉઠાવ્યો કે વડા પ્રધાનનું નામ અંદર સંડોવવું બ્યાજબી નથી.

ના જજે જણાવ્યું કે મી. લોઈડ જ્યોર્જને તેમના અરિત્ર માટે મળતું માન મારે છૂંટાવી લેવું અને ટીક નથી લાગતું.

અત્રે જયુરીના એક ગૃહસ્થે ફરિયાદ કરી હતી કે મી. હયુમ વીલીઅમ્સે શું બોલે છે તે સંભળાતું નથી. મી. વીલીઅમ્સે ખુલ્લસો કર્યો કે કોર્ટના એમરડામાં પડ્યો પડે તેથી હું બોલેથી બોલતો નથી.

આ ઉપરથી ના. જજે એક રમુજી પ્રસંગની યાદ આપી હતી કે એક વખત એક આરોપીને તેમણે સાત વર્ષની સજા કરી. તેમના એક વાક્યનો પડઘો પડ્યો તેને પણ આરોપીએ પોતાની સજામાં ગણી પોતાને ૧૪ વર્ષની સજા થયેલી માની બેસાન થઈ ગયો. આ સાંભળીને લોકો પેટ પકડીને હસી પડ્યા હતા.

કુમાર્ગે વળતા બુદ્ધિશાળી માણસો.

ખાદે ડૉક્ટર કુકની જીભાની શરૂ થઈ હતી. તે બહુજ શાંતિથી પરંતુ ભાર દઈને જીભાની આપતો હતો. તેણે જણાવ્યું કે એસ્કાર વાઇલ્ડ એક જાણીતો નરપિચાશ હતો. ખાસ કરીને વ્યભિચારીઓ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ ધરાવીને તે નરપિચાશ બન્યો હતો.

મી. બીલીંગ—પરંતુ તમને એ તો ખબર છેને કે એસ્કાર વાઇલ્ડ ઘણાજ બુદ્ધિશાળી માણસ હતો ?

જ—હું માનું છું કે તે બુદ્ધિશાળી માણસ હતો. પરંતુ કેમનસીબે બુદ્ધિશાળી માણસોજ કુમાર્ગે ચડી બચે.

આગળ ચાલતાં ડૉ. કુકે જણાવ્યું કે “સાલોમે” માં કદપવામાં આવેલી વિષયેચ્છા મનુષ્યજાતિએ કદી નહિ જાણી હોય એવી રાક્ષસી છે. આખું નાટક બહાર પ્રજાની નીતિને ભયરૂપ છે. એસ્કાર વાઇલ્ડની કદપના મુજબ “સાલોમે” નો પાઠ ભજવનાર સ્ત્રી પોતેજ વ્યભિચારી હોવી બાંધે, જે વસ્તુને મી. ગ્રેન અધ્યાત્મિક જણાવે છે તે અધ્યાત્મિક નથી પરંતુ કેવળ શારીરિક અને ઐહિક છે.

તે પછી સર આલફ્રેડ ક્રીપે જુખાની આપતાં જણાવ્યું કે હું બહાર પ્રજના હિતની ખાતર અને મારી પ્રજ સમજીને જુખાની આપવા આવ્યો છું. ના. જને જણાવ્યું કે તે વાતને કેસ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી.

તે બાદ સર આલફ્રેડે “સાલોમે” વિષે અભિપ્રાય આપતાં જણાવ્યું કે એ નાટક ધૃષ્ટા ઉપજાવે એવું અને બહાર પ્રજની નીતિને ઘોકો પહોંચાડે એવું છે.

મી. ખીલીંગ—રાજકરતા વર્ગોમાં પણ વ્યભિચારીઓ હોય છે ને? જ—જેમ સમાજના બધા વર્ગોમાં હોય છે તેમ રાજકરતા વર્ગોમાં પણ હોય છે.

ના જને મી. ખીલીંગને રાજકરતા વર્ગો વિષે આવા સવાલો પુછવાની ના પાડી હતી. આથી મી. ખીલીંગે સર આલફ્રેડની વધુ તપાસ લેવાનું માંડી વાળ્યું.

ડૉ. લીઓનાર્ડ વીલીઅમે પણ પોતાની જુખાનીમાં સર આલફ્રેડ ક્રીપને મળતોજ અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

તે પછી લોર્ડ આલફ્રેડ ડગલાસે જુખાની આપતાં જણાવ્યું કે હું એસ્કાર વાઇલ્ડને તેના મરણ પહેલાં આઠ વર્ષથી જોળખતો હતો. તે મધ્યમ ક્ષત્રિનો લેખક હતો, પરંતુ લોકોએ તેની વધારે પડતી કિંમત આંકી હતી.

બાદ વધુ તપાસ ખીજ દિવસ ઉપર મુલતવી રહી હતી.

“સાલોમે” વિષે વધુ અભિપ્રાયો.

બોધા દિવસની તપાસ ખાસ કરીને “સાલોમે” નાટકના ગુણદોષ વિષેજ આલી હતી. તે દિવસે લોર્ડ આલફ્રેડ ઉપસાંત

એ ડોકરો, એ નાટકના ટીકાકારો, જાણીતા ખ્રીસ્તી ધર્મગુરુ
મરનાર્ડ વોલ્ફન વિગેરેની જીજ્ઞાસામાં આવી હતી.

લોર્ડ આલફ્રેડની અધુરી રહેલી તપાસ આગળ ચાલી
હતી. તેમની અને મી હ્યુમ વીલીઅમ્સની વચ્ચે વારંવાર
ટપાટપી થયા કરતી હતી. તેથી ના. જજે તેમને કાઠી મુક-
વાની ધમકી આપી, ત્યારે લોર્ડ આલફ્રેડે એકદમ ગુસ્સે થઈને
જણાવ્યું કે, “હું કાંઈ તમારી હમદાટીથી હજાઈ જવા આવ્યો
નથી.” આથી કોર્ટમાં બારે હસાહસ થઈ પડી. ના. જજે
પ્રેક્ષકોને પણ શાંતિ બળવવા ચેતવણી આપી ત્યારે મી
બીલીંગે કટાક્ષ કર્યો કે “ત્યારે શું આપ નામદાર મરકરી કરે
ત્યારેજ અમારે હસવું ?” ના. જજે કડક થઈને જવાબ આપ્યો
કે, “ત્યારે પણ નહિ.”

લોર્ડ આલફ્રેડે તે પછી પોતાની જીજ્ઞાસામાં દુરાચારમાં
રચ્યા પચ્યા રહેનારા તરીકે મોટા મોટા માણસોના નામ
ખુલ્લેખુલ્લા આપવા માંડ્યા અને જણાવ્યું કે હું જે કાંઈ
આશ્ચર્યો કરું છું તેના પુરાવા રજુ કરવા તૈયાર છું.

મી. બીલીંગે પોતાના સાક્ષીની એ વાતને ટેકો આપવા
માટે લોર્ડ આલફ્રેડે એક જાણીતા વકીલ સામે હુમલો
કરનારી લખેલી ચોપડી રજુ કરવા માંગી, પરંતુ ના. જજે
રજા નહિ આપવાથી મી. બીલીંગે જણાવ્યું કે એ બાબતમાં
તે પોતાના વકીલની સલાહ લેશે.

તે પછી મી હ્યુમ વીલીઅમ્સે એરકાર વાઈલ્ડે લોર્ડ
આલફ્રેડ પર લખેલા પત્ર રજુ કર્યો આથી લોર્ડ આલફ્રેડે

તપી જઈને જણાવ્યું કે, “એ પત્ર મારી ઉપર લખેલો છે. જ્યારે જ્યારે હું કોર્ટમાં આવું છું ત્યારે એ જંગલી હથિયાર મારી સામે ઉગામવામાં આવે છે. તેની કાંઈક હદ હોવી જોઈએ.”

મી. બીલીંગે પણ પોતાના સાક્ષીનો ખચાવ કરતાં જણાવ્યું કે, “બહિર પ્રજ્ઞના હિતની ખાતર અહિં આવનાર માણસ સામે આવો કાદવ નહિં ઉડાવવો જોઈએ”

લોર્ડ આલફ્રેડ-એ પત્ર એક દુષ્ટ બદમાશે એક કમ-નશીળ મૂર્ખ જુવાન પર લખેલો છે.

ના. જજ અને લોર્ડ આલફ્રેડ વચ્ચે ટપાટપી.

ના. જજ-તમને પૂછવામાં આવે છે તે સવાત્ર પર બસ-બસ ધ્યાન આપો અને તેનો જવાબ આપો.

લોર્ડ આલફ્રેડ-મને ફાવશે તેમ જવાબ આપીશ અમે નહિં કે તમારી મરજી પ્રમાણે. હું અહિં જુગાની આપવા આવ્યો છું અને તેમાં મને તમારી દબલ નહિં જોઈએ અગાઉ મારો કેસ તમેજ હાથે કરીને હરાવ્યો હવે હું મને ઠીક લાગશે તેમજ જવાબ આપીશ અને નહિં કે તમારી મરજી પ્રમાણે.

ના. જજ-તો પછી મારે તમને અદાલતમાંથી બહાર કઢાવવા પડશે.

લોર્ડ આલફ્રેડ (એકદમ ઝુસ્સે થઈને)-મને તેની પરવા નથી ભલે મને કોર્ટમાંથી કાઢી મુકવામાં આવે મને અહિં આવીને આ બદમાશેને મદદ કરવામાં કાંઈ આનંદ પડતો નથી.

હોર્ડ આલફ્રેડ અને ના. જજ વચ્ચે આટલી ટપાટપી થયા પછી મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે વળી એક બીજો કાગળ રજુ કર્યો કે જે હોર્ડ આલફ્રેડે ઓસ્કાર વાઇલ્ડ ઉપર લખેલો હતો.

સ—આ હસ્તાક્ષર તમારા છે કે ?

જ—હું તમને ચેતવણી આપું છું કે એ પત્ર ચોરાયેલો છે. એક ચોર અને ધમકીથી હોર્ડે જાણેથી નાણાં કઢાવનાર માણસે એ પત્ર ચોરેલો છે. એ પત્ર તમારી પાસે છે એ પુરવાર કરે છે કે તમે એ ચોરીમાં સામેલ છો અને તમે પણ ચોર અને ધમકીથી નાણાં કઢાવનાર છો એ કાગળ મને આપો એટલે હું તેના ટુકડે ટુકડા કરી નાખું.

મી હ્યુમ વીલીઅમ્સે એ કાગળ એવી રીતે પકડી રાખ્યો કે હોર્ડ આલફ્રેડ તે બાંચી શકે પરંતુ તેને હાથ લગાડી શકે નહિં.

સ—આ હસ્તાક્ષર તમારા છે ?

જ—હા

વ્યલિચારને આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ

આ પછી હોર્ડ આલફ્રેડે મી. બીલીંગ્લી તપાસમાં “સાલોમે” ને સપ્ત શબ્દોમાં વખોડી કાઢ્યું અને જણાવ્યું કે એ નાટક ગંદુ, ઘૂણા ઉપજાવે એવું અને ભયંકર છે. વ્યલિ-ચારી વાસ્તવન્યા નમુના તરીકે ઓસ્કારે એ પુસ્તક પ્રગટ કર્યું છે. ઓસ્કાર વાઇલ્ડે શયતાનને પોતાનો પ્રભુ બનાવ્યો હતો. વ્યલિચારને તે આધ્યાત્મિક અને સુંદર કહેતો. તેના પુસ્તક

કોનો નાશ કરવો જોઈએ. હું નથી ધારતો કે તેણે આખી જીંદગી એવું કાંઈ લખ્યું હોય કે તેની પાછળ કાંઈક દુષ્ટ હેતુ ન હોય.

ખીજા સાક્ષીઓ જેવા કે ખ્રીસ્તી ધર્મગુરૂ ખરનાર્ડ વોધન “ મોર્નીંગ પોસ્ટ ” અને “ સ્ટેજ ” પત્રના નાટકના ટીકાકારો મી. જી. ઇ. મોરીસન અને મી. ખરનાર્ડ વેલર, ડો. કલાર્ક, ડૉ. એવર્ડ વિગેરે સૌએ “ સાલોમે ” નાટકને અનીતિભર્યું જણાવ્યું.

ડૉ. એવર્ડે એટલે સુધી જણાવ્યું કે તખીખી વિદ્યાર્થીઓ જેમને શરીરના અવયવોનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે તેઓ પણ આ નાટકથી કુમાર્ગે જવાનો ભય છે.

પ્રભુનો દ્રોહ.

ખ્રીસ્તી ધર્મગુરૂ ક્રાધર વોધને ઉલ્ટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે એ નાટક દાગી દેવાની ખાતર પણ એક સ્ત્રી ઉપર બદનક્ષી ભર્યો હુમલો કરવો વ્યાજખી નથી. સારા કામ માટે પણ ખરાબ રસ્તો નહિં લેવો જોઈએ. આ નાટકને હું પ્રભુની મહત્તા અને પવિત્રતા સામે લખકર દ્રોહ સમાન ગણું છું. તેને કયા શખ્તોમાં ધિક્કારી કાઢવું તે મને નથી સમજતું.

ના. જજ-ક્રાધર વોધન, આપ અહિં એક સાક્ષી તરીકે આવ્યા છો. આ બધી વાતો તમે કાલે (રવિવારે ખ્રીસ્તી દેવ-ળમાં) કહી શકો છો, પરંતુ અહિં તો એ નાટક વિષે તમને પૂછવામાં આવે એ સવાલનોજ આપે જવાબ આપવાનો છે.

સ—આ નાટક લજવવું એ શું પ્રજના લલા માટે છે ? હું તે અટકાવવા પ્રયત્ન કરું છું.

જ—તમે ઘણું સાડું કામ કરો છો.....

ફાધર વોધન આગળ જોલવા જતા હતા, તેમને ના. જજે અટકાવ્યા એટલે એમ જણાવ્યું કે “આ સાક્ષીને પીંજરામાં શુભ કાર્ય કરવું પણ મુશ્કેલ છે.”

ના. જજ—આપની મરજી પ્રમાણે વર્તવાનું સ્થાન અદાલત નથી, પરંતુ જુદું જ છે અને તે સ્થાન આપ સારી રીતે જોળખો છો.

બાદ તપાસ આગળ ચાલતાં મી. ખીલીંગે પુછ્યું. “આ નાટકને આપ વ્યભિચારીજ માનો છો કે ? અને તેમાં ભાગ લેતી સ્ત્રી વ્યભિચારીજ હોવી બાઈએ, પછી તેની બદનક્ષી શી થવાની રહી ?”

જ—કોઈ પણ સ્ત્રી તેમાં પાડ લઈ શકે એ મારી સમજમાંજ આવતું નથી.

આ પ્રમાણે ફાધર વોધનની તપાસ પુરી થતાં તેમણે કાંઈ બુલચૂક કરી હોય તે માટે ક્ષમા ચાહી.

ના. જજ—જરૂર. પરંતુ આપે “સાલોમે” ને બદલે જુગ્માનીને લગતા કાયદા વાંચ્યા હોત તો બુલ ન થાત.

બાદ વધુ તપાસ સોમવાર તા. ૩૦ જુન ઉપર મુલતવી રહી હતી.

તપાસનો છેલ્લો દિવસ.

તપાસનો પાંચમો દિવસ છેલ્લો હતો. બચાવ પક્ષનું ભાષણ પણ તેજ દિવસે થયું હતું. માત્ર ફરિઆદ પક્ષના

વકીલનું ભાષણ અને જજનું સર્મીગઅપ બાકી રહ્યા હતા. પ્રેક્ષકોની ગીરદી એટલી અસાધારણ હતી કે કોર્ટના પગથી-આ ઉપર પણ માણસો ઉભા રહ્યા હતા અને બહાર પણ લોકોના ટોળાં જામેલાંજ રહેતાં. આજે પાછી મી. બીલીંગ અને ના. જજ વચ્ચે વારંવાર ટપાટપી થઈ હતી.

તપાસ શરૂ થતાં ના. જજે જણાવ્યું હતું કે આ કેસની સાથે સબંધ ધરાવતા માણસો, સાક્ષીઓ વિગેરે સબંધી ખરાબ અભિપ્રાય દર્શાવનારા કેટલાયે નનામા પત્રો તેમને મળ્યા હતા.

મી. બીલીંગે ના. જજની વાતને ટેકે આપતાં જણાવ્યું કે ટેલીફોન અને પત્રોદ્વારા મીસીસ વીલીઅર્સ સ્ટુઅર્ટને એવી ધમકી આપવામાં આવી છે કે જો તે ફરીથી જુમાની આપવા જશે તો તેને ગેલેરીમાંથી ઠાર કરવામાં આવશે. મને લાગે છે કે આપ નામદારે ગેલેરીમાં કોઈને બેસવા નહિ દેવા જોઈએ. ના. જજ-મને પણ લાગે છે કે ગેલેરીમાં કોઈને રહેવા નહિ દેવા જોઈએ.

મી. હ્યુમ વીલીઅર્સ-બધા ઉપરજ એવા બોમ્બોળા ફેંકવામાં આવ્યા છે. મીસ એલન ઉપર પણ ઘણા બિલતસ પત્રો આવ્યા છે.

આશ્ચર્યની વાત એ હતી કે મી. બીલીંગે પ્રતિવાદી મી. જેક થોમાસ એનની બચાવ પક્ષના સાક્ષી તરીકે તપાસ લીધી હતી. આથી જ્યારે જ્યારે મી. બીલીંગ મી. એનને ઉલટાવવા સવાલ પૂછતો ત્યારે ના. જજ તેને તેમ કરતો રોકીને માત્ર

મુખ્ય તપાસ લેવાજ કહેતા. આ બાગતમાં કેટલીક તકરાર પછી મી. બીલીંગે કાગળો ટેબલ પર પટકીને મી. ઝેનની તપાસ લેવી માંડી વાળી અને કાંઈક બળડીને બેસી ગયો.

બાદ બીજો સાક્ષી વીજીલન્ટ મંડળના માનદ બબ્બનચી મી. ડબલ્યુ. એચ. બીમીશની તપાસ લેવામાં આવી હતી. તેણે જણાવ્યું કે મી. બીલીંગે “વીજીલન્ટ” પત્ર પાછળ ૧૨ થી ૧૫ હજાર પાઉન્ડ રોકડા હતા.

મીસીસ સ્ટુઅર્ટ ફરી અદાલતમાં.

આજનો બીજો અગત્યનો બનાવ એ હતો કે મીસીસ વીલીઅર્સ સ્ટુઅર્ટને ફરી તપાસ માટે બોલાવવામાં આવી હતી.

મી. ટ્રાવર્સ હંફીએ તેની એક કલાક કરતાં વધારે વખત ઉલટપાલટ તપાસ લીધી હતી, પરંતુ મીસીસ સ્ટુઅર્ટ એ કસોટીમાંથી પાર ઉતરી હતી. તે તટન ઠંડે કલેજે હસીહસીને જવાબો આપતી હતી તેણે વાદળી ગળ્યો પહેર્યો હતો. માથે પણ પુલોવાળી વાદળી ટોપી પહેરી હતી તેના કોટના ખીસા માંથી લાલ રૂમાલ બહાર લટકતો હતો. હાથે તેણે સફેદ મોજ પહેર્યા હતા. તેણે પોતાની તપાસમાં જણાવ્યું કે જે બે અમલદારો સાથે તેણે કાળી કિતાબ વિષે વાતચીત થઈ હતી તે બન્નેનાં, તેઓ એ કાળી કિતાબની હકીકત જણાવતા હતા તે કારણસરજ ખુન કરવામાં આવ્યાં હતાં.

મી. બીલીંગે તેને કાળી કિતાબ સંબંધીજ સવાલો પુછ્યા હતા. ના. જજ તેને ટુંકા જવાબ આપવા વારંવાર

કહેતા, આથી ઘણી વખત તો સવાલ પુછ્યા પછી તે કટાક્ષમાં ના. જજને પુછતી કે “ જવાબ આપુ ? ”

આશ્ચર્યકારક ઘટના.

ખીજી આશ્ચર્યકારક ઘટના એ બની હતી કે જ્યારે મી. ખીલીંગે મીસીસ રુટઅર્ટને પુછ્યું કે “ કાળી કિતાબ વિષે તમે જે જણાવતા હતા તે તમે કોઈ જાહેર પુરૂષને જણાવવા પગલાં લીધા હતા ? ” ત્યારે મીસીસ રુટઅર્ટે હા પાડી અને જ્યારે એ જાહેર પુરૂષનું તેને નામ પુછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સનું જ નામ આપ્યું.

આ વાતના પુરાવામાં તેણે જણાવ્યું કે આલબનીમાં મી. ખીવન એલીસના મકાનમાં હું મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સને મળી હતી. મારા પતિ અને મીસીસ વીન પણ તે વખતે હાજર હતા. મી. ખીલીંગ—પરંતુ ત્યારપછી તમે લાંબો વખત સુધી વધુ પગલાં શા માટે ન લીધાં ?

જ—કારણ કે જાહેર પુરૂષમાં મને કોઈ પ્રમાણિક જણાયો નહિં, છેવટે તમે પ્રમાણિક જણાયા.

મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સ મીસીસ રુટઅર્ટની ઉલટપાલટ તપાસ લેવા ઉભા થતાં ના. જજે તેમને જણાવ્યું કે, “ તમને નથી લાગતું કે કોઈ ખીલો વકીલ ઉલટપાલટ તપાસ લે તો સાફ ? ” આથી મી. ફ્રાવર્સ હંફીએ મીસીસ રુટઅર્ટની ઉલટપાલટ તપાસ લીધી હતી.

અમલદારોના પુન.

મીસીસ રુટઅર્ટે પોતાની ઉલટપાલટ તપાસમાં જણાવ્યું કે જે અમલદારે મને કાળી કિતાબ બતાવી હતી તેણે મને

કહ્યું હતું કે તે ફરી પાછો જાહેર જીવનમાં આગળ પડવા ઇચ્છતો હતો કે જેથી તે બધું લોપાળું ખુલ્લું પાડી શકે.
સ—તેણે એ પુસ્તક તમને પોતાના સ્ત્રી મિત્ર ગણીને દેખાડ્યું હતું ને ?

જ—હા.

સ—તેણે તમને એ વાત છુપી રાખવા કહ્યું હતું ?

જ—ના.

સ—તેમ તે જાહેર કરવાનું પણ તેણે તમને નહોતું કહ્યું ને ?

જ—ના.

સ—તે અમલદારોનું શું થયું ?

જ—તેઓ એ ચોપડીની વાત જાણતા હતા તેથીજ માર્યા ગયા.
ના. જજ—તમે એમ કહેવા માંગો છો કે તેઓનાં ખુન કરવામાં આવ્યા ?

જ—જરૂર.

મી. ખીલીંગ—તેમનાં કેવી રીતે ખુન થયાં તે તમે જાણો છો ?
ના. જજ—એ સવાલ અસંગત છે.

મી. ક્રાવર્સ હંફેઝ—એ અમલદારો પેલી ચોપડીની વાત જાણતા હતા તેથી માર્યા ગયા એ શબ્દો તમે પાછા ખેંચી લેવા યાહો છો કે ?

જ—ખીલકુલ નહિં.

સ—તમે કહ્યું છે કે એ ચોપડી જર્મનીમાં છે અને રજૂ કરી શકાય તેમ છે.

જ—એ ચોપડી જર્મનીમાં હતી. હમણાં કદાચ તે ઇંગ્લાન્ડમાં પણ હોય ૧૯૧૭ ની પાનખર રૂતુ વખતે જર્મનીમાં હતી.

સ—તો હમણું એ પુસ્તક ક્યાં છે તે તમે જાણો છો ?

જ—હું જાણતી હતી.

સ—તો પુસ્તક ક્યાં હતું ?

જ—ખરલીનમાં આગલા બ્રિટિશ એલચીના મકાનમાં.

સ—એ વખતે ચોપડી કેના કબજામાં હતી ?

જ—હું તેનું નામ જાણતી નથી.

સ—પણ તે કેવા પ્રકારનો માણસ હતો ?

જ—જર્મન અમલદાર.

સ—તમે તેનું નામ જાણો છો ?

જ—ના.

સ—તે માણસ વિષે તમે કાંઈ વિશેષ હકિકત આપી શકો છો ?

જ—તે પ્રસીદ્ધ હદનો ચોકીદાર હતો તેથી વધુ હું કાંઈ જાણતી નથી.

સ—એ કાળી કિતાબમાં શું હતું ?

જ—એક અથવા બીજા કારણસર જેઓ બ્રિટિશ લાગવગ નીચે હતા તેઓના નામો.

અધાજ દેશ દરોહીઓ.

સ—ત્યારે એ અધા દેશદ્રોહીઓ ગણાય ને ?

જ—હા.

સ—એ દેશદ્રોહીમાંના એક વડા પ્રધાન પણ હતા ?

જ—હા. તે વખતના વડા પ્રધાન.

સ—એ ઉપરાંત બહાર પુરૂષો, મીવી કાઉન્સિલરો વિગેરે પણ ખરા ?

જ—પ્રીવી કાઉન્સીલર તમે કોને કહો છો ? હું કાયદામાં કુશળ નથી.

સ—એ દેશદ્રોહીઓમાં પાર્લામેન્ટના સભ્યો પણ હતા ?

જ—હા.

સ—તેમાંના કેટલાક ઉમરાવની સલાના અને કેટલાક આમની સલાના સભ્યો ?

જ—હા.

સ—એ બધાજ દેશદ્રોહીઓ ?

જ—એ સિવાય તેમના નામ તેમાં હોય શાના ?

સ—જે અમલદારે તમને ચોપડી બતાવી એ મોટો આબરૂદાર હતો ?

જ—ઘણાજ આબરૂદાર.

સ—ત્યારે તેનું નામ પેલી ચોપડીમાં નહિં હોય ?

જ—નહિંજ

માયું ભાંગવાની ધમકી.

અત્રે મી. બીલીંગે એકદમ ઉભા થઈને મીસીસ રુઝવર્ટને પૂછ્યું કે “ તમે સાંભળ્યું કે મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે હમણાં એમ કહ્યું કે અરે ! જવાદો એ બાંધેને ! ”

મીસીસ રુઝવર્ટ જવાબ કે તે પહેલાં મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે ત્રાડ પાડી “ શું કહેવા માંગો છો ? ”

મી. બીલીંગ—તમે ટીકા કરી કે ‘ અરે ! જવા દો એ બાંધેને ! ’ એ મીસીસ રુઝવર્ટ સાંભળી કે નહિં તે મેં તેને પૂછ્યું.

મી. હુયુમ વીલીઅમ્સે આથી ગુસ્સે થઈને જણાવ્યું કે,
“મેં એવી ટીકા કરીજ નથી. તે વાત તદ્દન જુઠ્ઠી છે અને
તમે આ કંઈ પહેલી વખત જુઠું જોડ્યા નથી.”

મી. ખીલીંગ-મી. વીલીઅમ્સે મેં સંજ્ઞાળીને જોડ્યો. આ
અદાલત છે. ખહાર આપણે ભલે અમે તેમ જોડીએ હોયેથી
જો તમે મને જુઠો કહેશો તો હું તમારું માથું સાંગી નાખીશ,
એ ધ્યાન રાખજો.

આટલી સખત ઝપાઝપી પછી મીસીસ રુથર્ફની ઉલટ-
પાલટ તપાસ આગળ ચાલી.

ચોપડીનો હેતુ.

મી. ખીલીંગ-એ ચોપડીનો હેતુ શેા હોતો ?

જ--એ પુસ્તકનો હેતુ ઈંગ્લાન્ડમાં હુસચાર ફેલાવી ઈંગ્લાન્ડને
લડાઈમાં હસવવાનો હતો.

સ--એ ઉપરાંત ઉઘાડ પાડવાની ધમકી આપી નાણાં કલે-
વવાનો પણ ખરે ને ?

ના. જજ--જો તમે એવા સવાલો પૂછશો તો મારે તમને એસાડી
દેવા પડશે.

સ--તમે મી. વીલીઅમ્સને મળ્યા ત્યારે તમે જર્મન જાણુ-
સની વાત કરી હતી? કે કંઈ નામો જાણ્યા હતા ?

જ--મેં ૪૭ હજારમાંના એકનું નામ જણાવ્યું હતું.

સ--એ કોનું નામ ?

જ--જેક થોમસ મેનનું.

સ--કેના જાણુસ તરીકે ?

જ--જર્મનીના. મી. વીલીઅમ્સને એ નામ સાંભળીને કાંઈ આશ્ચર્ય થયું નહોતું.

મી વીલીઅમ્સ (એકદમ ઉભા થઈ જઈને)-શું ?

મીસીસ રુટ્ચર્ટ (હસીને) એ નામ સાંભળીને તમને કાંઈ આશ્ચર્ય નહોતું થયું એજ.

બાદ ના. જજે મીસીસ રુટ્ચર્ટને પોતાની કુટુંબિક માહિતી આપવા જણાવ્યું.

મીસીસ રુટ્ચર્ટની કુટુંબ કથા.

જવાબમાં મીસીસ રુટ્ચર્ટ જણાવ્યું કે મારું બાળપણનું નામ ગ્રેન્ડ હતું. મારો જન્મ ૧૮૬૨ માં એસાયરમાં ન્યુ બ્રાઈટન ખાતે થયો હતો. મારા પિતાનું નામ એમરસન હતું અને તેઓ દુધ બનાવનાર નેલસન રીચાર્ડની પેઢીમાં કામ કરતા હતા. ૧૯ વર્ષની વયે પરસીવલ ડબ્લિસ એ સાથે મારા લગ્ન થયાં હતાં. મારા પતિ મોટરનેા ધંધો કરતા હતા તેઓ લડાઈના પહેલાજ વર્ષમાં ઓગસ્ટમાં માર્યા ગયા હતા.

આ પ્રમાણે મુકદ્દમાની તપાસ પુરી થઈ હતી. ફરિયાદ પક્ષ તરફથી એડમીરલ હોલ અને બચાવ પક્ષ તરફથી મી. આરનોલ્ડ વ્હાઈટ એમ બે સાક્ષીઓ હાજર થઈ શક્યા નહોતા.

ના. જજની સુચના.

ના. જજે કેસની તપાસ પુરી થયેલી જાહેર કરતાં મી. બીલીંગને જણાવ્યું કે 'કળી કિતાબમાં ૪૭ હજાર નાંમો છે અને જો તે મળી આવે તો તેમાં મી. ગ્રેન અને મીસ મોર એલને લજવેલા નાટકમાં હાજરી આપનારાઓના નામો મળી

આવે તેમ છે ” એ હલીલ પુરવાર કરવાની કશી જરૂર નથી. તમારે એ મુદ્દા પર બચાવ રજુ કરવાનો છે કે ફરિઆહવાળા ફકરાના અથાળાથી માંડીને છેલ્લા શબ્દ મુધીની હકિકત મીસ મોડ એલનની બહનકી કરનારી છે કે નહિં તેમજ એ ફકરો છાપવો પ્રબ્ધના હિતની ખાતર જરૂરી હતો કે કેમ ? જો જ્યુરી એવો અભિપ્રાય આપે કે નાટક બિજાત્સ છે તો તે ખીલકુલ નહિં જાજવાવું જોઈએ જો નાટકની વસ્તુ વ્યભિચાર ફેલાવનારી હોય તો જાહેર પ્રબ્ધના હિતની ખાતર તે નાટક અટકાવવું જોઈએ પરંતુ તે બધાનો નિર્ણય કરવાનું કામ મારું નથી.

બચાવ પક્ષનું ભાષણ.

તે પછી મી. ખીલીંગે પોતાના બચાવનું ભાષણ શરૂ કર્યું હતું. મી. ખીલીંગે જણાવ્યું કે, જો કે ફરિઆહવાળો લેખ મેં પોતે લખ્યો નથી અને તે છપાઈને પ્રગટ થયા પછી છેક નવ કલાક પછી મને ખબર પડી. તે પહેલાં હું કંઈ જાણતો પણ નહોતો, તોપણ એ લેખ મને જાહેર પ્રબ્ધના હિત માટે લાગવાથી તેની જવાબદારી મેં સ્વીકારી છે.

પોલીસ પ્રમટ કરવાનો ધંધો.

સમાજની પોલીસ જાહેર કરવી એ તો મારો ધંધો છે. છેલ્લા અઢી વર્ષથી મેં જાહેર ભાષણોમાં તેમજ છાપાઓમાં જાહેર પુરૂષોની પોલીસ પ્રગટ કરી છે. મેં ખુલ્લું કહ્યું છે કે આપણા લોડ ચીફ જસ્ટીસને ઇંગ્લાન્ડમાં લાવી તેમની સામે મારફેનીવાળા ગોટાળા સંબંધી ફેજાહારી કામ ચલાવવું જોઈએ. આમ કહેવા માટે મેં આમની સલાહનું રક્ષણ માગ્યું નહોતું.

મી. ખીલીંગના ભાષણ દરમીયાન ના. જજ વારંવાર તેમને ટોકતા હતા તેથી મી. ખીલીંગે ટકોર કરી કે ન્યાય અને કાયદો બુદ્ધિ જણાય છે, કેમ કે કાયદો મને ઘણી વસ્તુઓ બહાર કરતાં અટકાવે છે.

ના. જજ-તમારું કહેવું ખરું નથી. તમે સાક્ષીના પીંજરામાં હો ત્યારે તમારે જ્યુરીને જે કહેવું હોય તે કહી શકો છો. મી. ખીલીંગ-એ મેં આજે બાણ્યું.

તે પછી તેણે આગળ ચાલતાં જણાવ્યું કે હું 'વીજલન્ટ' પત્ર છેલ્લા દોઢ પાણખે વર્ષથી પાંચ હજાર પાઉન્ડનું નુકશાન ખમીને ચલાવી રહ્યા છું. કોઈ પણ માણસ લોકોના કેવળ નિંદા કરવા માટે કાંઈ દર વર્ષે ચાર હજાર પાઉન્ડ ગુમાવવા પ્રુશી ન હોય. હું સાક્ષીના પીંજરામાં ગયો હોત તો પણ કોઈએ મારી તપાસ લીધી ન હોત.

ના જજ-તમે બાણ્યો છો કે તમે સાક્ષીના પીંજરામાં જઈ શકતા હતા અને તો તમારી ઉલટપાલટ તપાસ લેવામાં આવત. શું તમે એમ કહેવા માંગો છો કે કોઈએ તમારી તપાસ ન લીધી હોત એમ ધારીને તમે સાક્ષીના પીંજરામાં ન ગયા ?

મી. ખીલીંગ (ગુસ્સે થઈને)-હું સાક્ષીના પીંજરામાં ખેંચાયો તેનું કારણ એ હતું કે મેં જે હકિકતો રજુ કરેલી છે તે લોકોએ મને કહેલી છે. એટલે એની એ વાતો ફરીથી કહેવા માટે સાક્ષીના પીંજરામાં જવાનો કાંઈ અર્થ નહોતો. જરૂર હોત તો આપ ખીબ સાક્ષીઓને બોલાવી શકતા હતા.

તે પછી મી. બીલીંગે પોતાનું ભાષણ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે મીસ મોડ એલનની મારે ઉલટપાલટ તપાસ લેવી પડી છે તે માટે હું દીલગીર છું. પોતાને શો પાઠ ભજવવાનો હતો એ મીસ મોડ એલન પહેલાં જાણતી નહોતી એ તેની વાત માની લેવા હું તૈયાર હતો પરંતુ તેને એ પાઠ લેવાનું સમજવનાર માણસ જ્યારે આરોપ મૂકીને પુરવાર કરવા તૈયાર નહોતો, ત્યારે મારે મને જોઈતી જુખાની બહાર લાવવા માટે મીસ મોડ એલનની ઉલટપાલટ તપાસ લીધા વિના છુટકોજ નહોતો.

નાટકથી થતું નુકશાન.

આ નાટક જોવાથી જુવાનીઓ માત્ર આડે માર્ગે ચડી જાય એટલું નહિ પણ એક જર્મન લશ્કર આપણને નુકશાન કરી શકે તેનાથી વધારે નુકશાન કરે તેમ છે.

ખાઈબલમાંની અમુક ઘટનાને મારી મચડીને તેનું એવું સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે કે હવે તે નાટક ધામક નહિ પરંતુ દુરાચારી બવાઈ બની જાય છે. લોર્ડ આલફ્રેડે તો અદાલતમાં આવીને સાચેસાચી વાત કહેવાની હિમ્મત કરી હતી, પરંતુ કોર્ટે તેમને દમદાટી કરી હતી.

ના. જજ-જો તમે એમ જોલશો તો અદાલતનું અપમાન કરવાના કારણસર હું તમને બહાર કઢાવી મુકીશ.

મી. બીલીંગ-કોર્ટની બહારથી કાંઈ હું કેસ ચલાવી શકીશ નહિ.

ના. જજ-તો પછી તમારે તમારી જીભને કાળુમાં રાખવી જોઈએ.

મી. બીલીંગ-જો આપને લાગે કે નાટક ખરાબ અને સડેલું

છે તો પછી મેં જે દલીલો કરી છે તે વ્યાજબી છે.

ના. જજ-મારે જ્યુરીને કહેવું પડશે કે જે સુબાની પડી છે તેનો તમે અવગણ અર્થ કર્યો છે.

આ પ્રમાણે મી. બીલીંગનું ભાષણ ખતમ થયું હતું મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સનું ભાષણ અને ના. જજનું સર્મીગ બાકી હતું અને મુકદ્દમો બીજા દિવસ પર મુલતવી રહ્યો હતો.

છેલ્લો દિવસ.

મંગળવાર તા. ૪ થી જુન ૧૯૧૮ ના દિવસે મુકદ્દમાનો અંત આપ્યો હતો કે તે દિવસે ફરિઆદ પક્ષના વકીલ મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે પોતાનું ભાષણ કર્યું હતું તે ષષ્ઠી ના. જજે સર્મીગ અપ કર્યું હતું અને જ્યુરીએ દોઢ કલાક સુધી મસલત ચલાવ્યા બાદ ના. જજે ચુકાદો આપ્યો હતો. આજે મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સના ભાષણ દરમિયાન મી. બીલીંગ વચ્ચે વચ્ચે બોલી ઉઠતા હતા અને કેટલીક વખત તો ના. જજને તેમને કાઠી મુકવાની ધમકી આપવાની પ્રજ પડી હતી ના. જજના પોતાના સર્મીગ અપ દરમિયાન તો લોર્ડ આલફ્રેડ ડગલાસ અને કેપ્ટન સ્પેન્સરને પ્રેક્ષકોના ગેલરીમાંથી બુમ પાડી ઉઠવા માટે ના. જજે બન્નેને કોર્ટ બહાર કઢાવી મૂક્યા હતા. ચુકાદો જાહેર થયો ત્યારે પણ લોકોએ એટલી ધાંધલ અને હોહા મચાવી હતી કે બધા પ્રેક્ષકોને ના. જજે કોર્ટ બહાર કઢાવ્યા હતા.

મીસ મોડ એલન આખો દિવસ કોર્ટમાં હાજર હતી. મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે જ્યારે પોતાના ભાષણ દરમિયાન તેના ભાઈવાળા બનાવ વિષે ઉદ્વેગ કર્યો ત્યારે તે ધ્રુસકે અને ધ્રુસકે રડી હતી.

મીસ મોડ એલેનના વકીલનું ભાષણ

મીસ મોડ એલેનના વકીલ મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે જે કલાક સુધી ભાષણ કર્યું હતું તેમણે શરૂઆત ધીમે ધીમે કરી હતી, પરંતુ જેમ જેમ તેઓ આગળ વધતા ત્યાં તેમ તેમ અદાલત તેમના અવાજથી માણુ ઉઠી હતી.

જ્યુરીને સંબોધતાં તેમણે જણાવ્યું કે “વીજીલન્ટ”માં આવેલા ૫૬રાનું મથાળું એ “સાલોમે” નાટકની ટીકા નથી. પરંતુ મીસ મોડ એલન ઉપર ચોકખો અંગત હુમલો છે એ બદનક્ષી એટલી ભયંકર છે કે આ કેસનો રીપોર્ટ કરનાર કેમ પણ પત્રે એ મથાળાનો ઉલ્લેખ કરવો અમાજીની લેખ્યો નથી.

બલે તમે પવિત્રતાના પયમંબર બનીને વાતો કરો પરંતુ આખો પ્રશ્ન મીસ મોડ એલન અને મી બીલીંગ વચ્ચેના જગડાનો છે અને જોવાનું એ છે કે એ બન્નેમાં સત્ય કોણ જોલે છે.

એક સ્ત્રીની આબરૂની પાયમાલી.

આ નાટકમાં નીતિ અનીતિનો સંવાલજ નથી. મી. બીલીંગને એક સ્ત્રીની આબરૂના ભોગે ફત્તેહ મેળવવા દેવી નહિં જોઈએ. તમારે કાંઈ તેની માફક લોકોની વાહવાહ કે શાખાશી મેળવવાની નથી તેમજ મોટી બહાદુરીની કીર્તિ કમાવાની નથી કે તમારે તેમ કરવું પડે.

લોકોની શાખાશી મેળવવાનો હેતુ.

અચાવ પક્ષને પોતાની બહોરાત જોઈતીજ હતી. તે આવો કેસ ઉભો થાય એની સહજ જોતો હતો. લોકોની શાખાશી

મેળવ્યા માટે કોઈની સામે હુમલો તો કરવોજ જોઈએ. મેરી કોરેલીનો પત્ર લઈને કેપ્ટન સ્પેન્સરે મીસ મોડ એલન ઉપર હુમલો કર્યો.

પસંદગી પણ ખાસ કરીને પતિ કે લાઇ વિનાની અરક્ષિત સ્ત્રીની કરવામાં આવી. નાટકમાં ૨૦-૨૫ માણસોએ ભાગ લીધો હતો, પરંતુ હુમલા માટે આરોપીએ મીસ એલન-નેજ પસંદ કરી આમ તે હુમલો ઇચ્છાપૂર્વક એક સ્ત્રીની આજરૂ ઉપરજ હતો.

મી. બીલીંગ-મેં જે વાત કહી કહીજ નથી તે વાત કમવાની મી. હયુમ વીલીઅમ્સને શું છુટ છે? મેં માત્ર એટલોજ આક્ષેપ કર્યો છે કે તેણે અમુક દુરાચારને ઉત્તેજન આપ્યું હતું. ના જજ-એટલે મીસ મોડ એલન પેતે એ દુરાચારમાં ઉતરેલી એવો અર્થ નીકળતો હોય એવા શબ્દો તમે પ્રાછ ખેંચી લેવા માંગો છો એમ મારે માનવું ?

મી. બીલીંગ જરૂર એવો અર્થ નીકળે એવું મેં કાંઈ કહ્યુંજ નથી.

મી. હયુમ વીલીઅમ્સે મી. બીલીંગની કેસ ચલાવવાની પદ્ધતિ વિષે ટીકા કરતાં જણાવ્યું કે તમને ખુબ અન્યાય થયો છે અને તમારા પ્રત્યે દિલસોજી ધરાવવી જોઈએ એવી જો તમારે છાંપ પાડવી હોય તો તમારે બીજું કાંઈ કરવાનું નથી. મી. બીલીંગ પોતે કબુલ કરે છે એમ તમને નાટકના એક્ટરનો ત્રણ ચાર વર્ષનો અનુભવ હોય અને યોલવાની તમારામાં છટા હોય તો વકીલ ન રાખવો પરંતુ પોતેજ કેસ ચલાવવો. વકીલનું ખર્ચ કરવાની તમારી શક્તિ હોય તોપણ વકીલ

નહિં રોકવાથી સાધારણ રીતે વક્ષણ તમારી તરફેણમાં રહે છે. વળી તમારી વાતને અસરકારક બનાવવા માટે અને તો જજનું અપમાન પણ કરી બેસવું સહજાગ્યે આ કેસમાં તો લગભગ વીસ વર્ષનો અનુભવ ધરાવતા જજ છે.

ના. જજ-વીસ વર્ષથી વધારે.

મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સ-તેઓ નામદાર ૨૧ વર્ષથી આપણા દેશમાં ન્યાયાધીશ છે અને હમણું તો ના. શહેનશાહે તેમને પ્રીવીકાઉન્સીલના સભ્ય બનાવ્યા છે અને 'રાઇટ ઓનરેબલ'નો ખીતાબ આપ્યો છે.

ના. જજ-સાથે સાથે એમ પણ કહોને કે પેલા ૪૭ હજારમાં પણ મારું નામ છે.

છેવટે મી. હ્યુમ વીલીઅમ્સે જણાવ્યું કે મીસ મોડ એલનની આખરૂં તમારા હાથમાં છે. મી. ખીલીંગ કાંઈ જાહેર પ્રજાની પવિત્રતાના પયગંબર નથી તેમણે કરેલી ટીકા શુભ લડતને અંગે નથી. આ કેસમાં પણ મીસ મોડ એલનના આરિત્ર-વિષે તો કોઈએ પણ ખરાબ અભિપ્રાય દર્શાવ્યો નથી. મી. ખીલીંગના કહેવા પ્રમાણે આપનો ચુક્રદો પણ એવો આવે કે તે હલકી સી છે કે સમાજમાં તેમું કાંઈ સ્થાને ન રહે અને તે પાયમાલ થઈ જાય તમને દમદારીથી દબાવી એવું બે મી. ખીલીંગ ધારતા હોય તો તે તેમની મોટામાં મોટી ભૂલ છે. આ બાબતની આખરૂં હું તમારા હાથમાં સોંપું છું.

ના. જજનું સમાજ અપ.

તે પછી ના. જજે સમીગ અપ કરતાં જણાવ્યું કે બહુ નફી મથાળાના પાંચ શબ્દોમાં છે. એ શબ્દો બહુ જોખમી છે

કે નહિં તે નકકી કરવાનું કામ જણીતું છે, પરંતુ આ કેસમાં બદનક્ષી એવા પ્રકારની છે કે એ શબ્દો બદનક્ષીભર્યા નથી એમ કહી શકાય કે કેમ એજ મારો તમને પ્રશ્ન છે.

ફરિઆદ પક્ષે ફરિઆદમાં “ ૪૭ હજાર ” વિષેના ઉલ્લેખ વિષે પણ ફરિઆદ કરી છે, પરંતુ એ વસ્તુ મીસ એલનની બદનક્ષી કરનારી નહિં હોવાથી મેં તે કેસની બહાર ગણી છે.

દુઃખદ પ્રસંગો.

મી. ખીલીંગે સત્યપણની દલીલ કરી છે એટલે મીસ એલન વિષે પોતે જે કહ્યું હતું તે સાચું હતું અને પ્રજના હિતની ખાતર તે વાત બહાર પાડવી જોઈતી હતી. વળી તેમણે એવી દલીલ કરી હતી કે દુરાચારની વૃત્તિ વંશવારસાથી ઉતરેલી હોય છે, એ કારણસરજ મેં તેમને મીસ મોડ એલનના જાઈના ગુન્હા અને તેના મૃત્યુ વિષેના ભયંકર સવાલો પૂછવા હીધા હતા કે જેમ કરતાં મને ખરેખર દુઃખ થયું હતું. ખરેખર આ કેસમાં ઘણા એવા પ્રસંગો બન્યા છે કે જેમાં મને અને સઘળા સદ્વિચારી માણસોને અત્યંત દુઃખ થયા વિના ન રહે એવી મારી ખાત્રી છે.

ગમે તેના નામે છુટથી દેવાયા છે અને તમને આશ્ચર્ય થશે કે મી. ખીલીંગે વારંવાર કહ્યું હતું તેમ “ તે માણસો પોતાના વિષેની વાત ખોટી ઠરાવવા કાં બહાર પડતા નથી? ” કારણ એ છે કે આ કેસ મીસ મોડ એલન અને મી. ખીલીંગ વચ્ચે છે ખોજ માણસો સામે આ કોર્ટમાં કાંઈ આરોપ નથી, એટલે તેઓને આ કેસમાં કાંઈ સંબંધ નથી.

બળતાં નામો.

મી. ઐસ્કવીથે પોતાની સામેના આક્ષેપનો ઇનકાર કરવા દેવાની માગણી કરી નથી. તેઓ મોટા વકીલ છે અને તેઓ સારી પેઠે સમજે છે કે તેમને વિષે કહેવાયેલી વાર્તાનો ઇનકાર કરવાની તેઓ રજા માગે તોપણ હું તેવી રજા ન આપું એવુંજ લોર્ડ હોલ્ડેનના સંબંધમાં છે. આવા ઘણા નામો આ કેસમાં લાવવામાં આવ્યા છે. પરંતુ તે બધાને કેસ સાથે કાંઈ સંબંધ નથી.

પહેલેથી તે છેલ્લે સુધી ગંદી વાતોથી ભરેલા આ કેસમાં લોર્ડ ઐનું નામ દેવાવા માટે મને ભારે ખેદ થાય છે. આવા ગંદા કેસમાં જેનું નામ ન દેવાવું જોઈએ એવો જો કોઈ પવિત્ર પુરૂષ હોય તો તે લોર્ડ ઐ છે.

મી. બીલીંગ-મેં લોર્ડ ઐનું નામ દીધુંજ નથી.

ના. જજ-તમારા સાક્ષીએ તેમનું નામ આપીને કહ્યું હતું કે તેણે પેલી કાળી કિતાબમાં એમનું (લોર્ડ ઐનું) નામ પણ જોયું હતું.

પ્રેક્ષકોમાંથી કેપ્ટન સ્પેન્સરે ખૂબ પાડી-કહિ નહિં કહિ નહિં.
ના. જજ-તપાસ કરો એ કોણે ખુમ પાડી ? તેને શોધીને બહાર કાઢો ! તે કોણ છે ?

બેરીસ્ટરોમાંથી એક-નામદાર, એ કેપ્ટન સ્પેન્સર હતો.

ના. જજે કેપ્ટન સ્પેન્સરને કોર્ટ બહાર કઢાવ્યા હતા.

તે પછી ના. જજે પોતાનું સર્મીગ અપ આગળ ચલાવતાં જણાવ્યું કે મી. બીલીંગે, મીસ મોડ એલન પોતે દુરાચારી હોય એવો આક્ષેપ પોતે નહિં કરેલો હોવાનું જણાવ્યું છે

તેમજ તેમના કોઈ શબ્દોનો એવો અર્થ થતો હોય તો પણ તેવા શબ્દો તેમણે પાછા ખેંચી લીધા છે. એટલે હવે મીસ મોડ એલન ઉપર એવો આક્ષેપ છે એમ કોઈ કહી શકે નહિ.

નરપશુ.

મીસ મોડ એલન એસ્કાર વાઈલ્ડને મોટા કળાકાર માને છે. તેમને કળાકાર માનવા એ શક્ય છે, પરંતુ તે સાથે તેઓ પશુ પણ હતા તેમાં તો શંકાજ નથી આ બાબતમાં ઉંડે ઉતરીને હું મારી જીલ ગંદી કરવા ઇચ્છતો નથી.

“ સાલોમે ” તૈયાર કરવામાં લોર્ડ આલફ્રેડ ડગલાસની મદદ વિષેનો ના. જજે ઉલ્લેખ કર્યો ત્યારે લોર્ડ આલફ્રેડ પ્રેક્ષકોમાંથી ખુબ પાડી તેનો ઇનકાર કર્યો ના. જજે તેમને પણ પકડાવીને કોર્ટમાંથી બહાર કઢાવી મુક્યા.

અત્રે મી. બીલીંગ કાંઈ બોલવા જતા હતા તેમને પણ ના. જજે જણાવ્યું કે મારી વચમાં ન બોલશો, નહિં તો તમારા સાક્ષીના જેવા હાલ થયા તેવાજ તમારા હાલ પણ થશે.

જ્યુરીનો અભિપ્રાય

બાદ જ્યુરી મસલત કરવા બેઠી હતી. મસલત ફરી આવ્યા બાદ કોર્ટના કારકુને તેમને પૂછ્યું કે “ બંધવાને તમે ગુન્હેગાર ગણો છો કે બીનગુન્હેગાર ? ”

ફોરમેને, બહુજ સંકોચથી જવાબ આપ્યો કે બીનગુન્હેગાર જ્યુરીનો અભિપ્રાય જાહેર થવાની સાથેજ કોર્ટમાં ઘોંઘાટ મચી રહ્યો. લોકોએ પણથી કોર્ટમાં તાલ આપવા માંડ્યો અને તાળીઓના અભાજ કરવા માંડ્યા. ચારે તરફથી મી.

ખીલીંગ ઉપર “ શાળ શી ” નો વરસાદ વરસવા માંડ્યો. બહાર
રસ્તા ઉપરથી પણ ખુશાલીના પોકારો સંભળાતા હતા. ના.
જજ પેતાનો ચુકાદો બહાર કર્યો નહોતો તેઓ બોલવા માગતા
હતા, પરંતુ તેમનું બોલવું સાંભળી ન શકાય એટલો અવાજ
થતો હતો. આખરે તેમણે કોર્ટમાંથી બધાને બહાર કાઢવા
પોલીસને ઇસારો કર્યો અને તરતજ પોલીસે બધાને બહાર કાઢવા
માંડ્યા. આ બધી ગડબડમાં કશું પંદર મીનીટ નીકળી ગઈ.

ચુકાદો.

બાદ કામ આગળ ચાલ્યું.

ના. જજ-ખીજા બે આરોપીનું શું છે ?

મી. હયુમ વીલીઅમ્સ-તે વિષે કેસ ચલાવવાની હવે જરૂર
જણાતી નથી.

ના. જજ-પરંતુ તે બે આરોપો માટે આરોપી ખીમ-ગુન્ડેશ્ચાર
છે એમ ઠરવું જોઈએ.

મી. હયુમ વીલીઅમ્સ-તે કબુલ કર્યું.

બાદ ના. જજે જજુરીના અભિપ્રાયને મળતા થઈને મી.
ખીલીંગને નિર્દોષ ઠરાવી છોડી મૂક્યો.

સાલોમે વિષે ટીકા.

ચુકાદો આપતાં ના. જજે ટીકા કરતાં જણાવ્યું કે આ
કેસની બાબતમાં હું એક બે શબ્દો કહેવા માંગુ છું. આ કેસ
ઓસ્કાર વાઇલ્ડના લખેલા “ સાલોમે ” નાટક લખવવા ઉપ-
રથી ઉભો થયો છે. એ તો દેખીતું જ છે કે સેન્સર આ નાટક
બહારમાં લખવવા ઇધં શકે નહિ.

હવે એ તો સ્પષ્ટ છે કે આ એવું નાટક છે કે જે બહાર

રમાં કે ખાનગીમાં કદિ ભજવાયું નહિં જોઈએ અને સેન્સર પોતાના અંકુશથી તેને ભજવવા દે જોવી આશા રાખી શકાય નહિં આ નાટકમાં કેવા નાચ થાય છે અને કેવા પોષાક પહેરાય છે તે વિષે આ કેસ દરમીયાન બહુ કહેવાયું છે મેં પોતે તો એ નાટક જોયું નથી પરંતુ વર્તમાન પત્રોમાં નટીઓના જે ચિત્રો આવે છે તેમાં આપણે જોઈએ છીએ કે તેઓએ લગભગ કાંઈ કપડાં પહેર્યાં હોતાં નથી. બલકે તેઓએ જે પહેર્યું હોય છે તે કાંઈ નહિં પહેર્યાં કરતાં વધારે ખરાબ હોય છે

મારા માનવા પ્રમાણે તો કાયદો સુધારવો એમજ અને આવી જાતના નાટકો ખાનગીમાં, ક્ષણે કરીને કે બીજી કોઈ પણ રીતે ન ભજવી શકાય એમ કરવું જોઈએ. જેઓને અયોગ્ય નાચો થતા અટકાવવાની અને નાટકોમાં આવે પહેરાય છે તેવા પોષાકો પહેરાતા અટકાવવાની સત્તા છે તેઓએ પોતાની સત્તાનો કડક અમલ કરવો જોઈએ. હું આશા રાખું છું કે આ ચુકાદો કાંઈક સુધારો કરવામાં મદદ રૂપ થઈ પડશે.

મી. બીલીંગ આ કેસના ખર્ચ માટે દાવો માંડવાની મંજૂરી માગતા હતા, પરંતુ ના. જજે " હું તમને છોડી ચુકું છું " કહી ચાલતા થયા હતા.

મી. બીલીંગ જ્યારે કોર્ટની બહાર નીકળ્યા ત્યારે બહાર ઉભેલા લોકોએ તેમને હર્ષના પોકારોથી અને પુલોથી વધાવી લીધા હતા અને તેઓ મોટરમાં બેઠા ત્યારે તેમની સાથે હાથ મીલાવવા લોકોનું ટોળું તેમના પાસે તુટી પડ્યું હતું.

છાપનાર:—અમરચંદ લક્ષ્મીચંદ બેદ,

જી હિન્દ લક્ષ્મી છાપખાનું, કાલનાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨.
પ્રકાશક:—દેશાઈ પ્રાણીચંદન કરશનજી,

૬. સત્ય પ્રકાશક કાર્યાલય, ૪૭, સી. પી. ટેન્ક રોડ, મુંબઈ, ૪.

બાકી રહ્યા સહ્યા અને પુરા થતા પુસ્તકો.

મત ૩. આ.

- ૨-૮ આવલા ખુન કેસ. ૭૬૬ પાના: ૨૦૦-૨૫૦ ફોટો-ચિત્રો.
- ૨-૮ હારવે નરીમાન ખદનક્ષી કેસ. ૬૦૦ પાના: ૮ ફોટો-ચિત્રો.
- ૧-૮ ન્યુટનના છક્કા પંજ ૩૧૬ પાના: ૪૦ ફોટો-ચિત્રો ...
- ૧-૮ ચરમાવાલા ડૉ. ખારટન કેસ ૧૧૨ પાના: ૩૫-૪૦ ફોટો-ચિત્રો.
- ૧-૮ દંપતિ રતિ શાસ્ત્ર ૧૪૪ પાના: ત્રણ રંગમાં છાપેલ ચિત્ર.)
- ૧-૪ ખડગ ખણાદુરે કરેલ હીરાલાલ અગ્રવાલ ખુન કેસ, અને નેપાળી રાજકુમારી મયાદેવી કેસ, ૨૦૦ પાના: ૨ ફોટો ચિત્રો.
- ૧-૦ કર્નલ ડેનીસ્ટન કેસ ૧૬૮ પાના: ૪૦ ફોટો-ચિત્રો, ...
- ૧-૦ રૂપિઆ ૪૫ લાખના ચેકની કણાણી ૧૮૪ પાના: ૪૦ ફોટો-ચિત્રો
- ૧-૦ વિલાયતનાં વિલાસની સાચી વાતો ૨૧૬ પાના: ૫૦ ફોટો ચિત્રો ..
- ૧-૦ ઉમ્મર ખયામની રૂખાઇયાત ૧૭૬ પાના: ૧ ફોટો-ચિત્ર ...
- ૧-૦ પોલ કેસ ૨૭૮ પાના: ૫૦ ફોટો-ચિત્રો.
- ૦-૮ કુચખિહારનાં પ્રિન્સ સામે છુટા છેડાનો મુકદ્દમા ૬૬ પાના: ૨ ફોટો-ચિત્ર.
- ૦-૮ અંગારવરૂપ સુલોચનાખેન ટેલીફોન સત્તામણી કેસ ૪૬ પાના: ૭ ફોટો-ચિત્રો.
- ૦-૮ ડાન્સર મીસ મોડ એલન ખદનક્ષી કેસ ૮૦ પાના:
- ૦-૪ ખાનદાની ખપ્પર ૬૮ પાના:

મુળ રૂ. ૨૮-૧૨-૦ ની કિંમત પરથી ઘટાડી કરવામાં આવેલ રૂ. ૧૭-૮-૦ ની કિંમતના કાપલા સાત રતલ વજનનાં ૧૫ પુસ્તકો જેમાં લગભગ ૩૬૦૦ પાનાનું વાંચન તથા ૫૫૦ ફોટો-ચિત્રો આઈપેપર પર સુંદર રીતે છાપેલા છે.

તે એક સુંદર બોક્સમાં મૂકીને માત્ર રૂ. ૧૫-૦-૦ માં (પોસ્ટેજ વધુ.)

[હીંદ ખહારના આલોકને રજીસ્ટર પોસ્ટેજ સાથે ૨૬ રીલીંગમાં.]

વિપરનાં ફોઇ પણ રૂ. ૬૭ ની કિંમતના પુસ્તકો માત્ર રૂ. ૫૭ માં. પોસ્ટેજ વધુ.

મળવાનું માત્ર એક જ હેઠાળ:-સત્ય પ્રકાશક કાર્યાલય.

(બીન્દી નહિંગ) ૪૭, સી. પી. ટેન્ક રોડ, મુંબઈ ૪.

